

Ponedjeljak, 3. novembar 2003.
Svedok Dejvid Owen (David Owen)

Otvorena sednica
Optuženi je pristupio sudu
Početak u 9.15 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA MEJ: Molim vas lepo da ustanete i da pročitate svečanu izjavu.

SVEDOK OWEN: Svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, celu istinu i ništa osim istine.

SUDIJA MEJ: Hvala. Lorde Owen (David Owen), imamo vašu izjavu. Zahvalni smo što ste je dostavili i mi smo je pročitali. Koliko smo shvatili, vi u ovom trenutku ne želite da date nikakvu dodatnu izjavu. U tom slučaju sledićemo ovu proceduru. Tužilaštvo će započeti svoje ispitivanje. Oni imaju na raspolaganju ograničeno vreme. Posle Tužilaštva pitanja će da vam postavlja optuženi. On će imati nešto više vremena na raspolaganju. Na kraju će i amikusi imati prilike da jedno kratko vreme postavljaju pitanja. Ja se nadam da će sve to da bude završeno najkasnije do sutra ujutro. Koliko sam ja shvatio, u sudnici je i vaša lična sekretarica kako bi vam pomogla sa dokumentima. Gospodine Najs (Nice), izvolite.

GLAVNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Lorde Owen, ja vam neću postavljati pitanja o vašoj izjavi zato jer je ona sama po sebi jasna. Kao i vaša knjiga, koju takođe imamo. Mi smo vam zahvalni što ste došli ovde da svedočite, kako bi ti dokumenti uopšte mogli da uđu u spis. Započeo bih kratkim pregledom vašeg položaja. Ja mislim da biste vi rekli da je optuženi u izvesnoj meri bio privržen mirovnom procesu, pošto je propao Vens-Ovenov mirovni plan (Vance-Owen Plan).

SVEDOK OWEN – ODGOVOR: Vens-Ovenov mirovni plan bio je prvi detaljni mirovni plan koji je iznesen na sto, jedan od četiri ili pet planova i ja mi-

slim da je gospodin Miloševiću pokazao da je želeo da Vens-Ovenov mirovni plan uspe u događajima koji su prethodili sastanku u Atini (Athens), kad se obratio premijeru Grčke (Greece), predsedniku Jugoslavije i predsedniku Crne Gore, kao i skupštini bosanskih Srba na Palama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi sasvim jasno dajete do znanja da ste i vi i optuženi mnogo toga uložili u taj plan, iako, kao što vi kažete, svako od vas iz potencijalno različitih razloga.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da. Gospodin Vens (Cyrus Vance) i ja smo imali samo jedan cilj, a to je da se dovede mir na to područje što je pre moguće, da pokuša da se zaustavi etničko čišćenje koje je tada bilo u toku i da se zaustavi nepotreban gubitak života. Ja mislim da treba imati na umu da smo mi pregovarali gotovo sve vreme dok je trajao rat. To je verovatno najružniji aspekt cele te situacije, a lično govoreći, bio je to veoma težak aspekt i za gospodina Vensa i za gospodina Stoltenberga (Thorvald Stoltenberg) i mene.

TUŽILAC NAJS: Želeo bih da skrenem vašu pažnju na neke pasuse u vašoj izjavi. Časni Sude, ja ću se truditi da ne prekidam tok svedočenja time što ću tražiti da sudski poslužitelj stavlja dokumente na naš grafoskop. Molim da se prvo lord Ovenu da kopija njegove izjave, tako da ako ja budem pročitao neki kratki pasus, možda to nećemo morati da stavljamo na grafoskop. O tome treba da odluči Sud.

SUDIJA MEJ: Mislim da prvo treba da damo dokazni broj jer je ovo prvi put da se spominje izjava. Dakle, trebamo da damo dokazni broj i za izjavu i za dodatke koji idu uz tu izjavu. Sve može da bude jedan dokazni predmet, dokazni predmet Suda.

sekretar: To će biti dokazni predmet Pretresnog veća broj 16

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Lorde Oven, budite ljubazni i okrenite, molim vas, treću stranu vaše izjave. Negde u sredini druge strane, u sredini para-grafa vi kažete sledeće: "Smatram da je predsednik Milošević učinio veliku grešku time što nije iskoristio svoju nesumnjivu, neospornu moć da iskaže uticaj nad sunarodnicima Srbima u Bosni i da im nametne ta ista rešenja, jer da je to uradio, to bi bilo u najboljem interesu srpskog naroda uopšte". Kraj citata. Da li taj deo vaše izjave odražava vaše shvatanje da je on u to

vreme imao moć da sunarodnicima Srbima nametne neka rešenja ukoliko je to želeo da učini?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja smatram da on jeste imao izvesnu moć, iako znam da s vremena na vreme pretvarao da je nema. Ali ja smatram da je njegova moć nad bosanskim Srbima i hrvatskim Srbima bila prilično velika u vreme kad je počeo da se razvija Vens-Ovenov plan, januara 1993. godine do maja 1993. godine. Nakon toga mislim da ostaje otvoreno pitanje koliko je moć imao nad njima. Ja smatram da je on i dalje imao dovoljno moći da nametne rešenje, međutim nesumnjiva je činjenica da je tada bilo mnogo više otpora i da su postojali nezavisni centri moći među bosanskim Srbima, pogotovu general Mladić, ali takođe i predsednik Karadžić i gospodin Krajišnik.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda ćemo kasnije da se bavimo sa drugim delom hronologije. U ovom trenutku treba mi vaša pomoć u vezi sa nekim opštim temama. Da li prihvatate tvrdnju da je optuženi bio osoba koja je bila u stanju da govori neistine i da je kad mu je to odgovaralo, bio u stanju da ljude navede na pogrešan put?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da. Takođe moram da dodam da to nije bila karakteristika svojstvena samo njemu. Gotovo svi sa kojima smo razgovarali su bili ljudi na koje ste mogli da se oslonite da vama neće da govore istinu. To je jedan od najtužnijih aspekata cele situacije. Važno je da imate na umu da se naš mandat odnosio ne samo na Bosnu i Hercegovinu, nego na sve aspekte situacije u bivšoj Jugoslaviji. Ali ja ne smatram da bi moglo da se kaže da u razgovorima koje smo imali sa njim lično, da je to bila jedna značajna karakteristika, mislim na nedostatak istine. Naravno, Sud sigurno ima na umu da je u celom razgovoru postojala određena doza pretvaranja, to treba da se razume, tu se radilo o ratu secesije, o građanskom ratu, a takođe i o ratu agresije. Prema tome, tu je bila jedna kompleksna situacija. Takođe treba imati na umu da predsednik Milošević, a ni pokojni predsednik Tuđman nisu prihvatili odluku međunarodne zajednice da priznaju Bosnu i Hercegovinu, kao ni druge odluke. Prema tome, oni su imali zajedničko ishodište, to jest, oni bi obično negirali da njihove trupe imaju bilo kakve veze sa bosanskim Srbima, u slučaju predsednika Miloševića ili hrvatskim Srbima u slučaju predsednika Tuđmana. To biste mogli da nazovete lažima, međutim, oni su jednostavno ispunjavali svoje obaveze strukturama u kojima su se našli. Oni nisu prihvatili te stvari. Oni su smatrali da nema nikakvog razloga koji bi njih sprečavao da operiraju preko granica bivše Jugoslavije. Prema tome, to je

bila kompleksna situacija, u kojoj je postojala izvesna količina jedne vrste laži i druge vrste laži. Ja sam znao da su oni morali da prihvate činjenicu da je Bosna i Hercegovina nezavisna država, ali to ne znači da su se s time slagali. Prema tome, želeo sam samo da kvalifikujete reč laž, jer to je jedna prilično jaka reč i ponekad je ta reč bila korištena više u formi nego u suštini. Međutim, bilo je i nekih ozbiljnih laži.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, naravno. I dakle, kad govorimo o svim tim ljudima sa kojima ste vi imali prilike da pregovarate, i kad neko govori jedno, a radi drugo, ponekad morate da pogledate šta ljudi rade, da bi ustanovili šta misle.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, to je najbolji način da se stvore sudovi, budući da dela govore više od reči.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Molim sada da se osvrnemo ukratko na dodatku "A". Mislim da ćete u gornjem desnom uglu da vidite brojeve evidencije Sekretarijata (Registry), to je 24.829, ukoliko vaša kopija nema, onda ću da vam kažem nešto drugo u vezi s time, naći ću vam neki drugi pokazatelj. To je 24. april, beleške od 24. aprila.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Moj dodatak?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaš dodatak A. To je nekih sedam strana ili tako. Evo sada nam je to sudski poslužitelj doneo. Zanima me druga strana tog dokumenta, sredina te strane. To je obraćanje ministrima spoljnih poslova Evropske unije (European Union)?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je paragraf koji počinje ovako: "Postoji i dodatni rizik da se umeša Vojska Jugoslavije, naročito ako Istočna Slavonija bude izložena pretnji Hrvata. Iako nije izvesno da je Beograd u ovom trenutku spreman za takvo angažovanje, moglo bi se, međutim, dogoditi da ga povuče plima događaja. Kada je od Ćosića, Miloševića i Bulatovića zatraženo da objasne svoju ulogu u vezi sa nedavnim angažovanjem Vojske Jugoslavije u Istočnoj Bosni, oni su poricali da sa tim imaju veze, ali su znali da ja znam da su u to umešani". Kraj citata. To je znači primer ove vrste laži o kojoj ste nam maločas govorili?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako vam možda reč laž ne odgovara, ja mogu da upotrebim i neku drugu reč, možda bih mogao da kažem neistina?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, da. To je upravo jedan takav primer, iako mislim da treba da dodate da sam na jednom mestu u mojoj knjizi rekao i to da kad sam na početku govorio veoma detaljno o angažovanju Vojske Jugoslavije, na početku nisam bio siguran da je predsednik Čosić zapravo znao sve te detalje, ali smatram da je znao neke aspekte.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, situacija sa kojom smo suočeni je takva, da optuženi ima kontrolu, uticaj ili znanje o trupama koje su operisale izvan Srbije?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, to je bio jedan od razloga zbog kojih su uvedene sankcije Srbiji i Crnoj Gori, 1992. godine, zato jer je Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija (UN Security Council) smatrao da su trupe koje su povučene iz Hrvatske namerno ostavljene u Bosni i Hercegovini. Ja mislim da treba priznati da je najveći broj ljudi koji su bili pripadnici Jugoslovske narodne armije, bili ljudi poreklom iz Bosne. Naravno, treba imati na umu da je u Bosni i Hercegovini živeo značajan broj Srba u vreme bivše Jugoslavije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, zahvaljujem se gospodinu Valeri-Rolanu (Valieres-Roland) što nam je pomogao i pronašao da se ovo šta ste rekli o gospodinu Čosiću može da pronađe na strani 148 vaše knjige. Vi ste takođe u vašoj knjizi rekli, na mogu sada da pronađem, ali sam siguran da ćete se setiti, dakle u jednom trenutku ste rekli ,’da se optuženi ponaša kao neki veliki narko diler“.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: To se odnosilo samo na finansijsku stranu i finansijske transakcije i aranžmane koje je Vlada Srbije i Crne Gore organizovala na Kipru (Cyprus). Naravno, oni su trebali da budu pod značajnim sankcijama, pitanje je koliko su te sankcije funkcionisale, ali paket sankcija se odnosio na trgovinu. Oni su mnoge svoje finansijske operacije sprovodili kroz Kipar i druge *offshore* centre, a nama je to, naravno, otežalo uticaj na njih. Moje je čvrsto verovanje u to vreme bilo da nećemo uspeti da navorimo strane da prihvate Vens-Ovenov mirovni plan ukoliko se ne pojavi pretnja daljih sankcija. Prema tome, pregovori koji su se vodili, pogotovo u aprilu i početkom maja su išli prema tome da Savet bezbednosti uvede i finansijske sankcije, koje su, prema mom mišljenju, već dosta kasnile u to vreme. Ali u svakom slučaju, postojala je jedna situacija, jedno vreme u

kojem je predsednik Milošević imao prilike da izvrši pritisak na bosanske Srbe. Da su se oni složili te večeri sa mirovnim planom u Bijeljini, ili možda u ranim jutarnjim satima sutrašnjeg dana, onda Savet bezbednosti ne bi uveo te sankcije i ja mislim da je to bio vrlo jak pritisak da se on skoncentriše na potrebu donošenja hitne odluke. U tim razgovorima, mislim da je to bila jedna nedelja u aprilu u Beogradu, kada je on sa predsednikom Čosićem, a mislim da je tu možda bio i predsednik Bulatović, ali dakle, to je bio najviše predsednik Milošević koji je izvršio pritisak na Karadžića i Krajišnika da odu u Bijeljину i da tamo podrže Vens-Ovenov mirovni plan. Da je to bilo uspešno, a ja smatram da je predsednik Milošević tada zaista verovao, kada smo se mi sa njim rastali, neposredno pre ručka, da će to skupština da prihvati, to bi značilo da tada ne bi bile uvedene finansijske sankcije protiv Srbije i Crne Gore. To je jedan od retkih primera u kojem je Savet bezbednosti iskoristio pretnju sankcijama na jedan inteligentan način, kako bi ohrabrilо nastavak diplomatskih pregovora.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja ću na to još da se vratim ako budemo imali vremena, ali dozvolite mi da se dotaknem još jedne teme. U vreme kad ste pisali svoju knjigu, niste imali pristupa obaveštajnim materijalima britanske ili drugih vlada?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja sam to stavio do znanja da nikad nisam video nikakve transkripte razgovora do kojih je možda došlo između predsednika Miloševića i predsednika Čosića i JNA komandanata ili vođa bosanskih Srba, niti sam video neke transkripte razgovora do kojih je možda došlo između komandanata JNA i generala Mladića ili drugih rukovodilaca bosanskih Srba. Naravno, sad je teško da se kaže da li to znači da nisam uopšte imao pristupa obaveštajnim podacima. Ja sam imao vojnog savetnika, generala Mizrija Vajtinga (Messervy Whiting) među svojim osobljem i znao sam da kad mi on prenosi neke stvari, da je to zasnovano na mnogo više podataka nego što sam ja imao, tako da sam znao da je to jedan pouzdan izvor podataka od kojih su neki možda bili i obaveštajne prirode. I ja sam, naravno, tu informaciju prenosio i gospodinu Vensu i kasnije gospodinu Stoltenbergu. Prema tome, donekle jesam imao pristup toj vrsti informacija i ja se sad na to ne žalim. Ja nisam ni u jednom trenutku bio predstavnik britanske vlade i s toga nisam imao pristup toj vrsti informacija, koju sam imao nekad kad jesam bio predstavnik britanske vlade.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li se vi slažete sa generalnim stavom da je teško ili skoro nemoguće da se shvati celokupna istorija, ne upuštajući se u istoriju Kosova i stava koji je optuženi imao u odnosu na Kosovo?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, ja mislim da je veoma teško da se to uradi i mislim da nikoga neće to da iznenadi, to što sam ja spreman da kažem da, kada se radilo o pregovorima o nekim konkretnim planovima, da je on bio vrlo spreman na saradnju, ali po pitanju Kosova, jednostavno je postajao blok i on nije bio spreman na ustupke kad se radilo o Kosovu. Ja mislim da smo gospodin Vens i ja, i kasnije gospodin Stoltenberg, postigli više od njega, kad je reč o Kosovu, nego bilo ko drugi, ali on uopšte nije voleo da se pokreće to pitanje. Naš mandat koji nam je dala međunarodna zajednica se uopšte nije odnosio, odnosno odnosio se i na Kosovo i na Bosnu i na Hrvatsku. Gospodin Milošević nije bio spreman niti je voleo da diskutuje o tome i nije bio spreman na saradnju u pogledu Kosova kao što je bio spreman u pogledu nekih drugih pitanja. Ja mislim da se to ticalo toga što je Kosovo za njega bilo osnova moći u Beogradu, ali bilo je sasvim jasno i međunarodna zajednica je sasvim jasno shvatala da je Kosovo deo Srbije. I s toga smo se mi suočavali sa takvom međunarodnom situacijom. Ali bez obzira na to, mi smo pokušavali da ga uverimo da da određenu dozu autonomije kosovskim Albancima i to je bio neophodan elemenat za postizanje mira u regionu. Naravno, postojao je strah da će da dođe do izbijanja nasilja na Kosovu, koje će dalje da se proširi na celu bivšu Jugoslaviju i možda čak da uključi i susedne zemlje. Prema tome, mislim da je ispravno da se kaže da od trenutka kad sam ja preuzeo tu dužnost, pa sve dok nisam otišao, tri godine kasnije, mislim da je sve to vreme Kosovo figuriralo kao jedno ogromno pitanje, za mene lično i u intelektualnom i u svakom drugom smislu. Ja sam proveo dosta vremena radeći na tome. Gospodin Stoltenberg je uložio dosta napora da bi uključio predsednika Miloševića u pregovore, direktne pregovore sa gospodinom Rugovom (Ibrahim Rugova) i bilo je tu nekog dijaloga, ali mi po tom pitanju nismo nikad ostvarili ni blizu onoliki uspeh koliki smo ostvarili u početku u pogledu implementacije plana Vens-Ovena, kako u Hrvatskoj, tako i u Bosni kasnije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja ću da vam postavljam pitanja nekoliko sati, prema tome, možda ću tokom tih nekoliko sati ja da budem u prilici da vas zamolim da budete malo koncizniji u vašim odgovorima. U vašoj izjavi na strani 12, a zatim na strani 8, govoreći o Kosovu, vi kažete "kako je optuženi

bio veoma osetljiv po ovom pitanju i da je demonstrirao neprikladno ponašanje“. Šta ste pod tim podrazumevali?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa kosovski Albanci nisu imali one osnovne slobode koje svi treba da imaju, u svakoj zemlji. Oni su bili manjina u Srbiji i u Crnoj Gori i u bivšoj Jugoslaviji. On im je oduzeo onu dozu autonomije koju im je dao predsednik Tito, koju su imali pod Titom i prema tome, to je bila jedna vanredna situacija. Kad sam ja posetio Kosovo prvi put, ja sam video da tamo postoji jedan paralelni obrazovni sistem i da postoji puno aspekata društvenog života u kojima su kosovski Albanci potpuno odbijali da sarađuju sa srpskim vlastima i to zbog toga što nisu imali nikakvih prava.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U kontekstu Kosova, vi na strani 8, pri dnu strane kažete da se slika podrške promenila u južnoj Srbiji, gde je Milošević imao najjaču podršku, zbog toga što su se ljudi tamo plašili albanske pretnje. Je li to deo celokupne slike o kojoj ste vi govorili?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, albanska pretnja je ovde navedena pod navodnicima, ali nema nikakve sumnje da, kad se radi o Kosovu, tokom velikog dela vremena, a možda i tokom celokupnog perioda koliko je Milošević bio na vlasti, da je on zapravo govorio, odnosno izražavao većinsko srpsko mišljenje. I to je bio problem s kojim smo se mi suočavali, da je bilo puno nacionalističkih gledišta, koja su bila neprihvatljiva za nas koji nismo bili iz Jugoslavije, ali da je to zapravo predstavljalo opšte javno mnjenje. Oni su smatrali da kosovskim Albancima ne sme da se veruje i da ne smeju da im se daju osnovne ljudske slobode. I ovo je bilo veoma rašireno mišljenje, na koje se oslanjao predsednik Milošević. To je bila realnost koju je on shvatio mnogo pre nego neki drugi komunistički rukovodioci tog vremena.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada da se vratimo na to kako ste vi formirali vaše mišljenje i kako ste samo imali na raspolaganju ograničene obaveštajne podatke. A naravno, vi možete da formirate mišljenje samo na osnovu podataka koji su vam na raspolaganju. Dakle, u svetlu toga, da li bi bilo ispravno da se kaže da u vreme kad ste vi stupili na tu dužnost, da su tada optuženi i Tuđman već možda bili sklopili sporazum o podeli Bosne?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Širom regiona je bilo uobičajeno da se čuju ovakve tvrdnje. Ja nisam bio upoznat sa tim da je došlo do tog sastanka i to se čak ponekad i poricalo, poricalo se da je uopšte bilo tog sastanka. Prema tome, to se možda desilo, a možda i nije. Ali što se tiče tog pitanja, podele bivše Jugoslavije, predsednik Tuđman se nije uopšte stideo toga, niti je to

krio. On je smatrao da veliki deo Bosne i Hercegovine treba da se pripoji Hrvatskoj. On se nije slagao sa tim da Bosna i Hercegovina postane nezavisna zemlja i dakle, on je imao takav stav. Dok, sa druge strane, predsednik Milošević je mnogo manje vremena posvećivao tom pitanju, mada je verovatno imao slično mišljenje, ali on o tome nije pričao ni izbliza toliko kao Tuđman. On je bio mnogo veći pragmatičar i tu je veoma jasna razlika između njih dvojice. Jedan je veći pragmatik, a drugi je veći ideolog.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada da pronađemo ovaj pasus koji me interesuje. Mislim da se on nalazi u našoj dokumentaciji. Postoji dokument koji su oni potpisali i gde se govori o tome da je bio neki sporazum. Jeste li upoznati sa tim?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, jesam. To je bilo u julu.

TUŽILAC NAJS: Da, u julu mesecu 1993. godine u Ženevi (Geneva). Možemo da nađemo to među dokumentima koje je dostavilo Tužilaštvo. Ja mislim da taj dokument ima jedan poseban broj.

SUDIJA MEJ: Jesu li to dokumenta koja su već ranije bila uvedena u predmet?

TUŽILAC NAJS: Ne, oni su odvojeno predati, u skladu sa sudskim nalogom. Dakle, ja mislim da postoje tri dodatka, a u ta tri dodatka se nalaze isečci iz knjige ovog svedoka.

SUDIJA MEJ: U redu. Onda da tom dokumentu dodelimo broj.

sekretar: Časni Sude, to će biti dokazni predmet Suda broj 17.

SUDIJA MEJ: Molim da mi priđe predstavnik sekretarijata. Izvolite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovde imamo izjavu od 17. jula 1993. godine koju su potpisali optuženi i predsednik Tuđman, gde se kaže „da su sve špekulacije o podeli Bosne i Hercegovine neosnovane“. Dakle, to je nacrt dokumenta koga vidimo na sledećoj strani i to je onaj dokument koga se vi sećate?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne znam da li ste pratili ovo suđenje ili ste čuli negde svedočenja do kojih je ovde došlo. Da li ste čuli svedočenje predsednika Mesića i Ante Markovića o sastanku u Karađorđevu?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne, nisam čuo ništa o tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, možda će Pretresno veće da se složi sa nama kasnije o tome da je došlo do sastanka na kojem je dogovorena podela. Onda bi u tom slučaju, dakle, ovaj dokument bio primer očigledne neistine, zar ne?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, tako je. Kad sam ja izveštavao o sastanku od 17. jula, Evropskoj uniji, onda sam to stavio u svoj materijal i kad sam ja, dakle, razmatrao kasnije ovu izjavu, nisam je uopšte smatrao ozbiljnim dokumentom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaš sud o postupcima je svakako morao da se uzme u obzir avgust 1994. godine i blokadu koja je došla posle toga. Vi ste, naravno, imali neka pitanja, neke sumnje da li se to poštuje ili ne. Ako sada pogledamo vašu izjavu na strani 33, to je ovde pri dnu strane, vi kažete sledeće, posle pasusa gde kažete da niste imali dokaza da Beograd obezbeđuje gorivo, ali ste zatim rekli: "Ja pretpostavljam da se od septembra 1994. godine, pa nadalje Milošević pobrinuo o tome da ključne stvari, oprema i logistika dođu do generala Mladića, ako ne iz drugih razloga, a onda zato da se Mladić drži po strani i da ostane potencijalni saveznik". Lorde Oven, mi smo ovde čuli dosta svedočenja o tome da je došlo do te, dakle, blokade, kako god da je nazovemo. Da li možete da nam pomognete u vezi sa tim, da li ste vi imali informacije koje su vam pomogle da dođete do zaključka da li su ključne stvari, roba i oprema prolazile iz jedne zemlje u drugu?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja nikad nisam imao nikakvih dokaza i zato sam u ovoj svojoj izjavi upotrebio izraz "ja sam pretpostavio". Dakle, morate da shvatite, ovde se radilo o jednom kompleksnom, ta odluka je trebala da znači da će da se uvede, da će da postoji potpun embargo između, potpun embargo na protok, da ne dolazi ni do kakvog protoka robe i svega. Prema tome, što se nas tiče, glavna je bila nafta i svakako, municija. Dakle, postojali su neki proizvođački kapaciteti u Bosni, za proizvodnju oružja, sve tri strane su imale takve kapacitete i govorilo se jako puno o oružju i municiji na svim stranama. Ja sam sumnjao da ono štao on pokušava da uradi je, da on zapravo pokušava da izvrši pritisak na Krajišnika i na Karađžića, odnosno na Mladića i na Karađžića da bi se oni složili sa planom Kontakt grupe (Contact

Group). Mi smo onda nastavili dalje sa našim pregovorima, ja i gospodin Vens i gospodin Stoltenberg. Mi smo taj plan uradili uz saglasnost velikih svetskih sila, kao što su Amerika (United States of America), Velika Britanija (Great Britain), Francuska (France), Nemačka (Germany), dakle, svi smo u tome učestvovali. Mi smo vršili pritisak na predsednika Miloševića i on se složio sa tim da ovaj pokušaj da smanji, da je ovo sve bilo usmereno da se smanji količina nafte koja se doturala iz Srbije Srbima u Bosni. Ali vi morate da se stavite u njegovu situaciju. On nije hteo da dozvoli da izgubi taj rat.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi ćemo na ovo da se vratimo kasnije, naročito kada budemo govorili o Srebrenici. Vi možda niste upoznati sa tim da je 16. aprila 1995. godine održana sednica Narodne skupštine u Sanskom Mostu, gde je general Mladić govorio o podršci koju je dobijao od Vojske Jugoslavije. Jeste li upoznati sa tim?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Nisam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I onda je govorio o nečemu šta Pretresno veće već možda zna, jer je to navedeno u dokument 427/54. On je govorio o pešadijskoj municiji koja se dostavlja u hiljadama tona, i o tome kako 42 posto toga je dostavljala Vojska Jugoslavije, da dostavljaju artiljerijsku municiju u iznosu od 34 posto i tako dalje. Da li ste upoznati sa tim? Da li vas to čudi?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da li je to bilo u septembru 1994. godine?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, iznenađen sam time, ali jednostavno morate da shvatite da je naš posao bio veoma težak. Nas su razne vlade, vlade raznih zemalja zamolile da obavimo taj posao i mi smo taj posao radili sa nedovoljnim brojem ljudi, nismo imali ni adekvatne prostorije, radili smo u veoma teškim uslovima. Vi znate da je granica između Srbije i Crne Gore veoma nepristupačna i mi nikad nismo bili sasvim sigurni šta se tamo tačno događa, šta oni proturaju noću kroz razne tunele i tako dalje. Mi smo pokušavali da pregledamo svu humanitarnu pomoć koja je dolazila. Jednostavno, trudili smo se koliko smo god mogli u takvim uslovima. U jednom trenutku smo čuli da je nafta stigla za Srbe u Bosni preko Hrvatske, i to od hrvatske Vlade. Prema tome, to je bio dosta prljav posao i ja jednostavno nisam tačno znao kolika je ta količina koja prolazi, ali nisam imao nikakvih iluzija. Znao sam da neka količina prolazi kroz granicu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I samo ovo da zaokružimo. Kad ste vi već završili vašu funkciju, 25. avgusta je došlo do jednog sastanka, o tome se govori u dokaznom predmetu 469/20. Dakle, radi se o sastanku između optuženog i nekih drugih visokih funkcionera Savezne Republike Jugoslavije i u stenografskim beleškama na strani 11 dokumenta se govori o tome kako je optuženi rekao, 'da je ovaj embargo zapravo samo jedna formalnost i da pomoć svakodnevno ide preko granice'. Da li bi vas čudilo da ste znali u to vreme da je on nešto tako izjavio?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne, naravno, meni ništa u tom smislu nije rekao. On nas je, naprotiv, uveravao kako se svi pridržavaju tog embarga i ukoliko mi Sud dozvoli, ja ću nešto da prokomentarišem. Ja u tom trenutku, dakle, nisam bio na funkciji pregovarača, ali jedan od razloga zbog kog sam ja želeo da se prekine snabdevanje iz vazduha vojske bosanskih Srba je zato što sam siguran bio da nećemo nikad ništa da ostvarimo sve dok se ne prekine ta veza između Srbije i Bosne. I ja sam na svim nivoima, sve dok sam se nalazio na dužnosti, tvrdio da postoji samo jedan jedini način na koji možemo da iskoristimo pritisak UN (United Nations). Taj način je bio da sa zone zabranjenog leta pređemo na njenu primenu, da dakle, da uklonimo takve ciljeve kao što su bili putevi, mostovi, železničke pruge i tako dalje, tako da bismo prekinuli dotok municije i drugog materijala iz JNA u vojsku bosanskih Srba. Jer svi ovi ljudi su nekad ranije bili zajedno, pukovnici, generali i tako dalje, bili su vrlo bliski međusobno. General Mladić i svi ovi drugi oficiri JNA su imali veoma jake veze i ja sam vam već rekao da ne znam da li je predsednik Milošević ovo odobravao ili se pretvaraao da to ne vidi ili je on to sve sam organizovao. Ja sam morao da se suočim sa ovom situacijom kad sam pregovaraao i to je bio veliki problem. Mi nismo bili naivni, mi smo znali da se nafta dostavlja. U jednom trenutku se dostavljala nafta u vreme kad su sankcije bile na snazi, nafta se dostavljala preko Bara u Crnoj Gori. Sankcije su se stalno kršile. Dakle, nafta je stalno doticala i dolazila je, recimo, iz Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije. Mi smo imali posmatrače UN-a koji su stajali na brdu i brojali cisterne sa naftom koje su prelazile i dolazile u Crnu Goru, iz Crne Gore u Srbiju ili su brojali cisterne u kompoziciji voza. I te cisterne se nisu zaustavljale u Srbiji, one su nastavljale dalje za Bosnu i u jednom trenutku mi smo znali, čak smo i prihvatili to da se nafta transportuje širom Bosne. Recimo, čak i u septembru 1994. godine ta nafta se dostavljala Srbima u Hrvatskoj. Mi smo i dalje, naravno, naše posmatrače koristili da nadgledaju takvu situaciju da bi sprečili šta su mogli.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da nam kažete koliko su oni bili efikasni, pošto se to odvijalo tokom noći?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Upravo u tome i jeste problem, jer to je bilo prosto nemoguće da se učini. Međutim, bez obzira na to, bio je pritisak na Krajišnika, Karadžića i Mladića i mislim da je to bila jedna vrsta pritiska, ali mislim da to nije bilo dovoljno. I to je bio moj problem sa predsednikom Miloševićem, jer on je govorio o tome da pomaže i u nekom pogledu pregovara. U pregovaračkoj sobi je spreman da pregovara, ali to nije bilo dovoljno. On je bio glavni, on je bio na čelu Vlade i trebao je stvarni pritisak da se zaustavi to šta se dešavalo. Da se zaustavi granatiranje Sarajeva, da se zaustavi ometanje humanitarnih konvoja, da se zaustavi etničko čišćenje. Moj problem je bio u tome što ja nisam mogao da ubedim vlade na zapadu da izvrše taj pritisak. Ja sam i dalje smatrao da, ako mi izvršimo pritisak na Pale da se primeni Vens-Ovenov mirovni plan, onda bismo mogli da presečemo snabdevanje vojske bosanskih Srba i uz podršku Srbije i Crne Gore, mi bismo to mogli da uradimo. I da je predsednik Milošević pristao na to i angažovao se u tome, mi smo mogli da donesemo mir u Bosni dve godine ranije i time poštedimo mnoge živote i zaustavimo etničko čišćenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi ćemo tom temom da se ponovo pozabavimo, ali sada par reči o uticaju optuženog i ukupnoj kontroli koju je imao nad Vojskom Jugoslavije, kao što je to zabeleženo ovde. Kao i kada se radi o sankcijama, to je nešto o čemu vi niste mogli nešto sigurno da znate. Vi ste mogli da pretpostavljate, mogli ste da izvlačite zaključke, ali to je na kraju bilo nešto o čemu su drugi mogli da govore i o čemu će drugi da donesu zaključak, na primer, ovaj Sud. Vi u vašoj knjizi iznosite nekoliko stavova, između ostalog i da je optuženi postavio Mladića i da je takođe postavio Mrkšića. Mislim da se sećate tih činjenica?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, ja se nadam da su to činjenice. Ja sam radio na osnovu pretpostavki. Ja sam izneo tu tvrdnju u knjizi i verujem da je istinita. Nadam se da je istinita.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: O istoj temi ukratko. Na strani 4 vaše izjave, negde na trećini strane vi kažete sledeće: "Savezna Republika Jugoslavija i Vlade Srbije i Crne Gore su uvek tvrdile, ma koliko to nekad delovalo neverljivo, da ne kontrolišu srpske snage u Bosni i Hrvatskoj, ali da su spremne da upotrebe svoje dobre usluge". Jasno je iz ovoga šta ste napisali da ste vi smatrali da oni zaista mogu da ih kontrolišu.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, ja sam mislim jasno rekao da vojska bosanskih Srba ne bi mogla da preživi od momenta kada je Bosna i Hercegovina priznata kao nezavisna država od Saveta bezbednosti, da nije vojska, mislim na vojsku bosanskih Srba imala podršku bivše Jugoslavije. I kada bi se ta podrška presekla, da se ona presekla, da su predsednik Milošević i predsednik Čosić i predsednik Bulatović otišli na Pale i rekli da ako se ne slože s tim, neće biti snabdevanja preko Drine ili bilo kojim drugim putem, bićete potpuno odsečeni, mislim da bi oni potpisali Vens-Ovenov plan. Ali moram da vam kažem, iako sam ja provodio svoje vreme podstičući gospodina Miloševića da se angažuje na sprovođenju mirovnog plana, ja sam takođe podsticao vlade zapada da se angažuju na nametanju mirovnog rešenja. One su odbacile to mirovno rešenje. Kao što je rečeno u izjavi državnog sekretara Sjedinjenih Američkih Država u februaru 1993. godine, koji je upravo bio preuzeo tu funkciju, gde je bilo jasno kakav je bio njihov stav u odnosu na mirovno rešenje. Pregovaračima je rečeno da nema šansi da sve te strane pristati na pregovore ako se na njih ne izvrši pritisak i to ozbiljan pritisak koji uključuje i primenu vojne sile. Pritisak je mogao da dođe, trebao da dođe od predsednika Miloševića iz Srbije u interesu samih Srba i Srbije, ali je trebao da dođe i od zapada.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi shvatate da nije naša uloga niti ja uopšte želim da ulazim u raspravu o političkom procesu. Mi možemo da prihvatimo da se vi osećate izdanim u odnosu na ono šta se desilo u jednom delu 1993. godine, ali naravno, odgovornost je, pre svega, na akterima koji su bili na sceni. Jer ono šta se desilo ipak nije rezultat neuspeha međunarodne diplomatije.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa reč je o zajedničkoj odgovornosti. Ja smatram da je najveća odgovornost bila na ljudima iz bivše Jugoslavije da se ponašaju drugačije, jer ne može ni na kakav način da se koristi odlaganje mirovnih pregovora ili mirovnog rešenja, kao što se to desilo u avgustu i julu i septembru 1995. godine. Ne može to da se koristi kao izgovor za ono šta je počinjeno svojim sunarodnicima na različite načine i o čemu je ovo Pretresno veće slušalo. I ja ne želim da na bilo koji način opravdam takvo ponašanje, niti da objašnjavam takvo ponašanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imajući na umu vreme koje je ograničeno, ima nekoliko pitanja koje želim ukratko da vam postavim. Paravojne trupe su bile, očigledno, manje vidljive od ostalih formacija, ali vi na strani 10 vaše

izjave Arkana stavljate u kategoriju paravojnih formacija. Vi kažete da su paravojne formacije delovale i da su dolazile iz Srbije.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Moj stav o Arkanu je, do njega sam došao kao privatno lice, dakle, tada više nisam obavljao tu funkciju i ja sam rekao javno da nešto od onoga šta je učinjeno tokom 1991. i 1992. godine da je strašno. Prema tome, ja sam zaista zauzeo taj stav pošto sam se obavezao da ću da budem nepristrasan kako bih obavio tu funkciju. Međutim, teško je da se bude neutralan kada se suočite sa ratnim zločinima i zločinima protiv čovečnosti i teško je sa tim da se suočite kada obavljate funkciju pregovarača. Ja sam pokušao da te dve stvari odvojim, ali treba da imate na umu da smo se gospodin Vens i ja zalagali za osnivanje ovog Suda, ali mi smo smatrali da taj proces treba da se drži odvojeno od Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji (International Conference on the Former Yugoslavia), tako da mi moramo da se koncentrišemo na naš primarni zadatak, a to je da strane dovedemo do određenog sporazuma koji bi oni sklopili međusobno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kada je reč o policiji, vi ste imali iskustvo ili saznanje o incidentu o kome se govori na strani 9 u vašoj izjavi, kada je srpska policija upala u Savezno ministarstvo unutrašnjih poslova. Ćosić je reagovao na taj način da je tražio da se pokrene odgovornost, ali niko se oko toga nije angažovao i to odražava vašu procenu o kontroli koju je optuženi imao nad policijom i njegovoj mogućnosti da ih usmerava, angažuje.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: U to vreme odnosi između predsednika Miloševića i predsednika Ćosića su bili jako loši i to je bilo opšte poznato. Znao se da je došlo do tog upada policije i to je opisano u nekoliko različitih novina u Beogradu i pretpostavljam da sam se ja oslanjao na izveštaje koji su objavljeni u novinama i tumačenja koja su tamo data. Takođe sam se upoznao sa stavovima različitih ambasadora Evropske zajednice (European Community) u Beogradu i znači, ja sam imao jedno kompletno pokrivanje tog događaja u Beogradu, ali niko nije tačno znao šta se dešavalo, ali predsednik Ćosić je bio jako ljut zbog toga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada prelazimo na jedan potpuno nezakonit čin po vašoj proceni, to je prikrivanje dosijea iz kojih bi moglo da se otkrije sve o ratnim zločinima, a jedina osoba koja je mogla da da imunitet počiniocima je bio optuženi.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa nije na meni da dajem presudu o tome. Ja mogu da pretpostavim da su oni očajnički želeli da uklone sve inkriminiraju-

će dosijee o delima koja su počinjena 1991. i 1992. godine, a koja bi mogla da se smatraju ratnim zločinima. Ja mogu da kažem da sam ja jedan od onih koji su pretpostavili da je on to učinio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi takođe pominjete da je milicija, da je milicija koju je kontrolisao optuženi držala stražu i obezbeđivala kamione sa gorivom kada su prolazili kroz Srbiju. Da li vi smatrate da je optuženi imao direktnu kontrolu nad tom milicijom i militarizovanom policijom?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa mislim da jeste, jer je povremeno bilo rasprave koliko o tome koliko je on imao direktno lojalnih trupa, jer može da se smatra da je povremeno JNA bila nezavisna i nije uvek pristajala na sve šta je dolazilo od predsednika Miloševića. Ja sam svakako smatrao da je policija bila pod njegovom direktnom kontrolom i da ih je on izgrađivao tako da su više ličili na miliciju, na oružanu policiju koja bi bila jedna vrsta kontrabalan-sa delimično nezavisnoj JNA.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste smatrali i savetovali da se ne održe izbori u decembru, jer ste smatrali da neće biti fer i pravični i to povezujete sa činjenicom da je optuženi bio pravi propagandista i da je imao ogromnu kontrolu nad medijima.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa moram ponovo da kažem, gospodin Milošević je bio izuzetno pametan u načinu na koji je delovao i to je delom bio jedan aspekt koji je nasleđen od predsednika Tita. Tokom pedesetih i šesdesetih godina širom Jugoslavije, širom sveta se smatralo da je Jugoslavija slobodnija od drugih komunističkih zemalja i to je, iz toga je proizišao jedan vrlo sofisticiran sistem. Kada je reč o Miloševiću, on se nije mnogo brinuo šta govori intelektualna štampa Beograda. Oni su mogli da budu nezavisni i on ih nije kontrolisao, ali on je kontrolisao televiziju i novine koje su pokrivalu celu zemlju i tu je ležala njegova podrška. Zbog toga taj deo medija nije bio slobodan, i ne može da se govori o nepristrasnom izveštavanju putem televizije i radija. Tačno je reći da sam ja sa mnogo skepse posmatrao te takozvane izbore i smatrao sam da Evropska zajednica ne treba da šalje posmatraču. Međutim, bez obzira na to, nadao sam se da će premijer Panić da pobedi predsednika Miloševića na izborima, i javna je tajna da sam ja bio više za to da se predsednik Ćosić suprostavi predsedniku Miloševiću na izborima. Međutim, on nije bio u mogućnosti da to uradi iz zdravstvenih razloga, i to nisu bili ni slobodni, ni fer izbori i da sam ja bio tamo, trudio bih se da se oni ne održe.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da zaokružimo ovu temu. Kada je reč o čoveku koji kontroliše militarizovanu policiju, koji je u stanju da kaže direktne neistinite i koji je vrlo suptilan u svom pristupu propagandi, to je čovek čije akcije je teško da se procene?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa mislim, on je bio komunista, ali ne sovjetskog modela. Nije bio demokrata i on to nije krio. On je došao iz sistema koji je modifikovao, Jugoslavija se u to vreme već modifikovala, već je menjala svoju strukturu, ali to je u suštini bio jedan autoritarni sistem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U delu 1992. godine može da se kaže da su Srbi osvojili najveći deo onoga šta su tražili i to silom. Mislim da vi niste znali za telo koje se zvalo Savet za harmonizaciju.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi imamo stenografske beleške sa sastanka tog tela. Časni Sude, mi smo to uveli putem svedoka Lilića. Oni su poslani na prevod i dobili smo radnu verziju prevoda. Tek treba da dobijemo završnu verziju. To je jedna strana i mislim da je to dokazni predmet 469, tabulator 44, možemo da je stavimo na grafoskop. Ja ću da stavim svoju kopiju na grafoskop, a čitaću odavde. Reč je o tome šta optuženi govori 9. januara 1993. godine. Molim vas vrh strane, i on kaže: "Dozvolite da vas prekinem. Paspalj je rekao da treba da se ostvari integritet srpskog naroda. Mi *de facto* to imamo, jer objektivno i prema svim našim odnosima, kao što su politički, vojni, ekonomski, kulturni, obrazovni, mi imamo taj integritet. Pitanje je kako da ostvarimo priznanje jedinstva sada, tačnije, kako da legalizujemo tu uniju, to jedinstvo. Kako situaciju koja *de facto* postoji i *de facto* ne može da se ugrozi, pretvoriti u *de facto* i *de jure* situaciju. I u skladu sa tim, put koji nas vodi do *de jure* situacije, vodi nas do malog lavirinta. Nikada nećemo da dozvolimo promene u *de facto* situaciji, ali kroz taj mali lavirint, ostvarićemo neke stvari, ako ne u pola godine, onda u godinu, ako ne u godinu, onda u dve godine. Šta ćemo da dobijemo? Dobijamo to da ćemo da imamo manje žrtava i na taj način ćemo da spasemo naš narod. Moramo da žrtvuemo sve za narod, osim samog naroda". Lorde Oven, ako sada pogledamo vašu izjavu na strani 12 i pogledamo, možda i vi možete da pogledate taj pasus, pasus koji sledi posle vašeg izražavanja uverenja da se on zalagao za rešenje. Vi takođe kažete: 'Imam malo sumnje u to da je Milošević Karadžiću privatno govorio da ako se pokaže da prihvata karte, uvek može kasnije da ih promeni kroz pritisak na terenu. Tri odvojene pokrajine, u kojima će Srbi da imaju većinu,

a mi smo namerno odbili da ih povežemo, mogu vremenom da se združe zajedno, kao rezultat srpskog pritiska“. Izvinjavam se što niste imali priliku da pogledate prevedeni deo reči koje je izneo optuženi. Da li se vi slažete sa tvrdnjom da dobivši silom sve šta su hteli, optuženom je jednostavno ostalo da ono šta je *de facto* postane *de jure* putem pregovora?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne, ja se ne slažem sa vama, jer on je posle vašeg citata, vi niste dalje čitali, dalje ja kažem: “Ja sam verovao da je general Šalikašvili (John Shalikhshvili) detaljno isplanirao delovanje snaga NATO i mi smo imali dovoljno obučenih snaga na terenu da spreče da se to desi“. Ali ja ne sumnjam u sentiment koji ste izrazili kao opšte osećanje i vaše tumačenje tog komentara koji je izneo predsednik Milošević, ja sam siguran da se upravo to dešavalo. Mi smo bili usred jedne ozbiljne bitke koja se odvijala iza kurtoaznih diplomatskih razgovora, jer smo i on i ja znali da on radi mnogo stvari i znali smo takođe da je on... I on je znao da ja znam, da on je takođe spreman da uradi mnoge druge stvari. I to objašnjava zašto smo mi tražili pritisak, da se pritisak izvrši izvan formalnih rasprava, jer se on plašio da mi u toj fazi imamo spreman NATO sa 60.000 vojnika, to nije mala snaga. Složenost tog plana sa 10 provincija ili pokrajina, kojom bi se ipak Bosna i Hercegovina održale na okupu kao jedna, u to vreme su i Sjedinjene Američke Države i mnoge zemlje Evropske zajednice dale podršku tom planu, čak i uz pomoć NATO. Prema tome, ja mislim da je on toga bio svestan, da je bila reč o jednoj diplomatsko intelektualnoj bitci, ispod koje se dešavalo mnogo toga. Ja sam savršeno znao da ni jedan plan koji se postavi na sto nema nade da se ostvari ukoliko ne dobije snažnu podršku koja bi pomogla njegovo ostvarivanje. Mislim da je predsednik Milošević znao da je to u pitanju i on je takođe gledao formiranje javnog mnjenja u Americi i na zapadu i zbog toga, ako je bilo odlaganja ostvarivanja plana, on nije imao ništa protiv toga. Stvari do kojih je dolazilo na terenu, više etničkog čišćenja, više žrtava, mislim da se on u to vreme smatrao, pre svega, lojalnim Srbinom, on se brinuo za interese Srba. On je bio mnogo inteligentniji od ostalih i znao je, mislio je da može da dobije više od toga. Mislim da je mislio da može da dobije više ako bi pregovarao, govorim o planu. Mi smo imali sve te planove, planove Evropske zajednice, Kontakt grupe, koliko god hoćete planova i svi smo u to vreme imali snažnu podršku snaga u martu 1993. godine i to se jednostavno ne bi moglo da uradi samo da snagama UN.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Iz vašeg odgovora pretpostavljam da vi prihvata-
te da je on imao dugoročnu ambiciju za ujedinjenje svih srpskih zemalja?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: On je bio pragmatičan. Samo on može da odgovori na to pitanje. Ja smatram da on to sigurno ne bi želeo da isključi i sasvim je moguće da se veruje da bi Republika Srpska ušla u Srbiju, a Herceg Bosna, kako su je zvali Hrvati, pridružila bi se Hrvatskoj, dugoročno gledano. Međutim, nasuprot tome, ja mislim da je ponekad predsednik Milošević njima govorio da svet ide dalje, da svet u kojem se nalazimo, da je to svet u kojem zapad neće da dozvoli da se Bosna podeli. Ja u svom srcu smatram da je on, barem intelektualno gledano, shvatio da će Republika Srpska da ostane izvan Srbije, ali da će da bude toliko tesno povezana u svim aspektima, da će, kada je reč o običnim građanima, one zapravo da budu povezani, ali da će uvek da nedostaje formalna veza. Ali zapravo ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I dalje o istoj temi, strane 26 i 27 vaše izjave. Dozvolite mi da to ukratko prepričam. Aleksa Buha, ministar spoljnih poslova bosanskih Srba, vi za njega kažete da je on uvek bio skeptičan prema Miloševićevom pogledu da bi bosanski Srbi mogli da žive sa Muslimanima u jednoj državi, kao što to predviđa Vens-Ovenov mirovni plan. Ako o tome razmislite, da li vi smatrate da je to šta je Milošević javno rekao da oni mogu zajedno da žive, da je to služilo samo kratkoročnim svrhama, da je on na kraju želeo drugačije rešenje?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne, ja smatram da je predsednik Milošević, odnosno gospodin Milošević, šta je on danas, da on nije u suštini rasista, on je nacionalista, ali on čak i to smatra jednom laganom stvari. On je zapravo pragmatičan. Činjenica je da Muslimani žive u Srbiji, u Srbiji ima područja u kojima ima mnogo Muslimana. Ako izuzmemo Kosovo i Sandžak, čak i u samom Beogradu živi značajan broj Muslimana i oni su tamo živeli celo vreme. Ja mislim da morate shvatiti da postoje stari komunisti, stari Jugoslaveni, koji se nikako ne mogu složiti sa nacionalizmom. Neki od komunista protivili su se nacionalistima i njihovim rasističkim komentarima i ja bih u to uključio i suprugu predsednika Miloševića, a i njega samog. Prema tome, mogu da vam samo iskreno kažem da on sigurno nije delio taj pogled da su oni kao pas i mačka i da ne mogu zajedno da žive. Ja mislim da je on želeo Srbe u većini, da je on želeo da u većinskim srpskim područjima postoji srpska Vlada, ali ja lično ne znam, možda nisam u pravu. To je uvek problem, uvek je teško da se shvati šta su bili stvarni motivi tih ljudi. Ali moram da kažem da ja ne smatram da je on bio jedan od ljudi koji su želeli da se iz Republike Srpske isteraju svi Muslimani, baš kao što nije želeo da svi Muslimani napuste Srbiju. Ja ne mislim da je on bio nacionalni čistunac.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja mislim da ste vi već rekli da je njegova ambicija bila to da zadrži ličnu vlast i vi ste upotreбили analogiju, odnosno rekli ste “da je on uzjahao tigra nacionalizma i da je onda shvatio da je sa tog tigra teško sjahati, a da ga on ne ujeđe”.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da i na kraju ga je ujeo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Pošto nam ističe vreme, idemo sad direktno na Srebrenicu, a kasnije ću još da se vratim na druge stvari o kojima želim da vas pitam.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Biću kratak u mojim odgovorima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Civili u Srebrenici i u drugim zaštićenim zonama bili su ljudi koji ne mogu da se za ništa okrive?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Molim?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Civili u Srebrenici našli su se tamo zatočeni sticajem okolnosti. Oni nisu učinili ništa čime bi zaslužili katastrofu koja im se dogodila.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: A pa to je jedan prilično smeo zaključak. To su vaše reči. Ja ih ne bi upotrebio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li civili mogu da se okrive za nešto?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Nije moj posao da raspodelim krivicu, međutim činjenice su da je tu bilo mnogo borbi i da se selo borilo protiv sela, kao što se dešava u gotovo svakom građanskom ratu. Ukoliko počnete da verujete da je jedna strana sasvim greši, a da je druga strana sasvim čista, onda ćete da zapnete. U bivšoj Jugoslaviji, mnogo je toga već rečeno. Ja mislim da sada nije na meni da ja o tome govorim, ali tamo je postojao veliki broj manjih sukoba, koji su se odvijali u selima, u i u okolini Srebrenice, između raznih grupa, Muslimana i Srba, kao što je bilo i u ostatku Jugoslavije, između Muslimana i Hrvata ili Srba i Hrvata. Veoma je teško, ali ja, naravno, nisam ovde da osporavam vašu izjavu, ali ja bih rekao da ja sam ne bih upotrebio te reči. Tamo je veoma mali broj ljudi koji za ništa ne mogu da se okrive.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledamo vašu izjavu ...

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Mogu li da dodam samo još jednu stvar? Ljudi u Srebrenici su mnogo toga pretrpeli zato jer su se našli u toj situaciji. To je bila jedna od najgorih humanitarnih kriza. Ja sam to u svojoj knjizi sve

opisao. Vi ste tamo imali tifus i razne bolesti, mnoge druge bolesti, imamo izveštaj Svetske zdravstvene organizacije (WHO, World Health Organization). I nesumnjivo je da je jedna prosečna osoba koja je morala da prođe kroz sve te strahote, da ona nije bila kriva. Ja sada ne bih želeo da prolazim kroz sve te grozote koje su ti ljudi prolazili skoro stalno od 1992. do 1995. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na trećoj strani vaše izjave vi spominjete pismo koje ste uputili britanskom premijeru jula 1992. godine u kojem pri vrhu strane kažete: "Ja smatram da veći gradovi koji se sada nalaze nalaze pod napadom, da bi te gradove trebalo ojačati iz vazduha, pod kišobranom Ujedinjenih nacija. Kada bi se te akcije preduzele u roku od nekoliko dana, Bosnu ne bi potpuno pregazile srpske i hrvatske snage i tada bi pregovorima moglo da se dođe do mirnog rešenja. Ako se sada ne preduzme nikakva akcija, od Bosne praktično neće da ostane ništa o čemu bi moglo da se pregovara za muslimansko stanovništvo". Kraj citata. Ovo verovatno govori samo za sebe, ali recite nam da li je to predvidelo katastrofu u mestima poput Sarajeva i Goražda?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: To je napisano pre nego što sam postao pregovarač Evropske unije i u to vreme, spremno priznajem, ja nisam znao onoliko mnogo o složenosti te situacije, kao šta sam to kasnije naučio. U to vreme ja sam takođe smatrao da su Muslimani, ne samo žrtve, već bi moglo da se kaže da su potpuno, potpuno prevareni sa svih strana. Ja mislim da sam ja pomalo promenio moje poglede u vezi s tim. Kao što sam zabeležio kada sam stigao u Sarajevo, snage bosanske vlade pucale su na jedan konvoj Ujedinjenih nacija. Prema tome, stvari su izgledale možda jednostavnije nego što su stvarno bile ako ih gledate iz britanskog parlamenta. Dobro, ja u to vreme nisam bio više zastupnik u parlamentu, bio sam tek građanin Londona (London), ali ipak osećaj koji se tamo izrazio, ja sam iza tih osećaja stajao 100 posto. Međutim, kada sam došao tamo, vidio sam da 65 posto, skoro 70 posto teritorije Bosne i Hercegovine kontolišu Srbi. U jednom trenutku i Hrvati su počeli drugačije da se ponašaju i počeli su da osvajaju teritoriju. Ja mislim da može da se kaže da je predsednik Izetbegović, odnosno njegova vlada, kontrolisala verovatno tek 10 posto Bosne i Hercegovine. Bilo je trenutaka kada smo bili zabrinuti da će muslimansko stanovništvo i vlada u Sarajevu, da će oni da budu potpuno zbrisani sa lica zemlje. Izgledalo je da će Hrvati u jednom trenutku da povuku svoje snage iz središnje Bosne i Srbi bi tada podelili istočnu i zapadnu Bosnu i Hercegovinu. To bi bilo jako

opasno. I naravno, tokom celog tog vremena postojalo je strahovanje da će biti zauzete enklave u Istočnoj Bosni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, bosanska vlada protivila se militarizaciji zbog svojih strahovanja?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, prvi sporazum o Srebrenici bio je veoma čudan sporazum. Mislim da je Kofi Anan (Kofi Annan) koji je u to vreme bio šef mirovnih operacija vrlo dobro za taj sporazum u jednom svom dopisu, koji je napisao u to vreme, rekao: "Ujedinjene nacije su smatrale da su sporazumi o demilitarizaciji sporazumi između strana i to je verovatno ispravan način da se gleda na stvari, ali svet je smatrao da su Ujedinjene nacije preuzele na sebe odgovornost da zaštite ljude u Srebrenici". To je jedan sad dobro poznati dokument Ujedinjenih nacija, verovatno ga i vi imate. To je dopis Kofi Anana od 23. aprila 1993. u kojem generalu Valgrenu (Lars Eric Wahlgren) objašnjava kakva je situacija i tu kaže: "Pozivam se ovde na naše ranije komunikacije i poruku lorda Ovena dobijenu danas, o tome šta tačno UNPROFOR (United Nations Protection Forces) radi u Srebrenici".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja pokušavam sa vama da proučim stanje svesti ljudi koji će kasnije da postanu žrtve, ali takođe i stanje saznanja koje je imao optuženi. Ako dakle, otprilike, idemo hronološki, na strani 22 vaše izjave nalazimo vaš retrospektivni pogled kojeg ste izneli 8. juna 1993. godine kad ste se obratili Savetu za inostrane poslove u Luksemburgu (Luxembourg). Negde pri dnu te strane, naravno vi sad gledate unatrag, vi kažete: "Njegov i naš problem je što Karadžić i Mladić kao mačke skidaju kajmak. Oni misle da je Republika Srpska završena stvar. Dodatni problem je taj što će Republika Krajina posle referenduma da se poveže sa Banja Lukom kao glavnim gradom Republike Srpske. General Mladić će tada formalno da kontroliše ne samo vojsku bosanskih Srba već i snage hrvatskih Srba. Vratit će se u Knin gde je i izgradio svoju reputaciju". Kraj citata. To je znači bila vaša percepcija vojnog i političkog rukovodstva i to je bilo prilično zastrašujuće, zar ne? Za ljude koji su tamo živeli.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: I to šta ste vi znali, te informacije, ta saznanja su bili na raspolaganju i optuženom, a u izvesnoj meri i stanovnicima, zar ne?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja mislim da su muslimanski građani u Srebrenici živeli u stalnom strahu. Tokom najvećeg dela perioda oni su bili

okruženi neprijateljski raspoloženim snagama bosanskih Srba i ja mislim da je tamo bilo više strahovanja i uslovi su sigurno bili lošiji nego u Sarajevu i drugim opkoljenim gradovima.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Ja mislim da kada je reč o strahotama u smislu bolesti, slabog zdravstvenog stanja, vi smatrate da je to namerno učinjeno?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, da. Granatiran je vodovod kako bi, i druge stvari, kako bi se onemogućio njihov rad. To se događalo i u Sarajevu, ali u Srebrenici je to bilo jače izraženo, odnosno uspješnije jer Srebrenica je relativno malo mesto i efekat opsade je bio daleko gori po mom mišljenju u Srebrenici nego bili gde drugde. Prema tome, sasvim je razumljivo da oni nisu želeli da predaju svoje oružje. I mi smo se uhvatili u koštac sa tim problemom, odnosno general Morion (Philippe Morillon) je na početku to pokušao da učini, on je pokušao obe strane da nagovori na potpunu demilitarizaciju i naravno, to je ono šta zaštićena zona u međunarodnom smislu znači. To je Međunarodni komitet crvenog krsta (ICRC, International Committee of the Red Cross) takođe zagovarao, zaštićene zone, jer bi to smanjilo mogućnost da će napadi da dođu spolja ako nema napada koji iznutra idu izvan. To bi stvorilo jednu uravnoteženu situaciju. Međutim, da bi to moglo da se učini na jedan verodostojan način, Ujedinjene nacije bi tamo trebale da razmeste jedan značajan broj snaga kako bi oni mogli da osujete bilo kakvo kršenje zaštićene zone od bilo koje strane. Oni bi tada bili jedna nepriistrasna strana koja bi tada držala mir u Srebrenici. A to je zahtevalo mnogo više snaga nego što je tamo bilo Kanađana, odnosno kasnije Holandana.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sada šta je o tome znao optuženi. Prvo, na strani 36 vaše izjave. Molim da se to stavi na grafoskop.

SUDIJA MEJ: Gospodine Najs, već smo prešli preko uobičajenog vremena za pauzu iako smo, istina, počeli kasnije, ali kad bude pravi trenutak za vas, onda možemo da napravimo pauzu.

TUŽILAC NAJS: U redu, idemo još na ovaj pasus i na još jedan, pa onda možemo da prekinemo. Molim da se ovo stavi na grafoskop. Vi ste ovo rekli u vezi sa vašim razgovorom sa optuženim održanim 18. aprila 1993. godine. Rekli ste da imate bojazni da će usprkos ponovljenim uveravanjima gospodina Karadžića da nema nameru da zauzme Srebrenicu, da vojska bosanskih Srba sada i upravo to radi. Džep je znatno smanjen u svojoj veličini. Kažete

da ste retko čuli predsednika Miloševića u tako zabrinutom stanju. Takođe rekli ste da se on plašio da će, ako snage bosanskih Srba uđu u Srebrenicu, da dođe do krvoprolića zbog ogromne mržnje koja je postojala između dve vojske. I zatim govorite o tome da bosanski Srbi smatraju Namera Orića odgovornim za masakr kod Bratunca u decembru 1992. godine u kojem je ubijeno mnogo srpskih civila. "Milošević je smatrao da bi zauzimanjem Srebrenice bosanski Srbi napravili veliku grešku i obećao je da će to da prenese Karadžiću. Mislio je da još neko vreme nećemo da budemo u mogućnosti da dovedemo kanadske vojnike u Srebrenicu, ali da bi moglo da se postigne dogovor o promatračima." I vi ste onda dogovorili sastanak. I zatim, pri dnu te strane, vi takođe kažete: "Ja bih posebno skrenuo pažnju na izveštaj koji sam pročitao 16. aprila gde se ukazuje na to da je napad na Srebrenicu od 12. aprila bio drugačije prirode i govori o drugačijem angažiranju JNA s vojskom bosanskih Srba. Upravo taj izveštaj me je uverio da treba da se razgovara neposredno sa predsednikom Miloševićem", kraj citata. Prema tome, ako te dve stvari uzmemo u obzir zajedno, dokazi koje ste vi dobijali o tome da se angažovala JNA i razgovor u kojem spominjete strah od krvoprolića u slučaju da vojska uđe u Srebrenicu, da li sam dobro prepričao tadašnju situaciju?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS- PITANJE: I pre nego što pređemo na drugu stranu još samo jedna stvar, još samo jedna rečenica o kojoj želim da nam nešto kažete. Vi kažete: "Možda takođe postoje neke paralele između onoga šta se desilo u Sarajevu i okolini u julu i avgustu 1993. godine i onoga šta se dogodilo u julu 1995. godine". Moja je greška što vas nisam odmah o tome pitao, ali ...

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Izgubio sam vas. Gde ste sada?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pri dnu strane 36, na stranu 37.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Nisam siguran da to razumem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, razumem, to može da se dogodi, nećemo onda dalje na tome da insistiramo, ali ako o tome razmislite tokom pauze koja nam predstoji, možda nam to možete da kažete. Dobro, vratimo se onda nazad na poslednji dokument pre pauze. To je vaš dodatak "G" i zatim nekoliko strana, da, pardon, upravo mi je moja pomoćnica dala jednu belešku, tu se radi o grešci, ja mislim da umesto Sarajeva treba da piše Sre-

brenica i onda to postaje jasnije. Izvinjavam se. Idemo sada na dodatak "G". Ako imate rukom upisane brojeve strana, to je strana 24.750.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da li je to dodatak "G"?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, to je vaš dodatak "G" i sada gledam 7, 8 i 9 stranu. Daćemo vam kopiju ako vam je to potrebno ili to možemo da stavimo na grafoskop.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: To je izveštaj koji sam diktirao o razgovoru sa predsednikom Miloševićem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako sam vas dobro shvatio, vi ste u to vreme rekli o predsedniku Miloševiću: "Bilo mi je drago da sam stupio u kontakt sa njime. I on je već bio umoran i jako se brinuo da postoji mogućnost da će da dođe do masakra ukoliko vojska bosanskih Srba uđe u Srebrenicu, jer je tamo stvorena zla krv" i tako dalje i tako dalje. Da li možemo da pretpostavimo da je on tako eksplicitno rekao u to vreme, jer pretpostavljam da ste vi te dokumente pisali veoma pažljivo?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja sam to diktirao to isto poslepodne, posle razgovora. I ja mislim i dalje, smatram i dalje da je to tačan, tačna predstava onoga šta je on rekao. Da li je on upotrebio baš te iste reči to ne mogu da vam kažem, ali pretpostavljam da je to veoma verovatno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači u proleće 1993. godine optuženi, međunarodni pregovarači i žrtve shvataju da bi moglo da dođe do krvoprolića ukoliko vojska uđe u Srebrenicu?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS: Mislim da je to pravi trenutak za pauzu.

SUDIJA MEJ: Da, to je pogodan trenutak, idemo na pauzu od 20 minuta. Lorde Oven, moram da vas formalno upozorim kao što to činimo sa svim svedocima da sa ni kim ne smete da razgovarate o vašem svedočenju sve dok se ono ne privede kraju.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Najš.

TUŽILAC NAJS: Mislim da lord Owen smatra da ovaj dokument iz koga je on čitao treba da se usvoji u dokazni materijal.

SUDIJA MEJ: U redu. Napravićemo kopije i onda ćemo to da uradimo malo kasnije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi smo došli do proleća 1993. godine. Ono šta se desilo 1994. godine može da se vidi iz dokumentacije i da se ne bismo sada na tome zadržavali, aneks "B", prilog „B' među vašim priložima je otpri-like na četvrtoj strani vašeg priloga "B", gde vi imate korespodenciju koju ste uputili Evropskoj uniji 22. Vi u pasusu 3 kažete "da je ključ, kao i uvek, Milošević. On će da izvrši pritisak na bosanske Srbe samo ukoliko ga Kontakt grupa ubedi da ima ozbiljne namere". Dakle, on je ostao ključni faktor i on je jedino bio spreman da nešto uradi ukoliko je bio prisiljen na to. Pod uslovom da je to bilo, dakle, protiv njegovih interesa, on bi to uradio samo ukoliko ga neko prisili na to?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada da pređemo na početak 1995. godine i na vašu izjavu na strani 41. Dakle vaša izjava na strani 41, vi u poslednjem pasusu na toj strani kažete: "25. i 26. maja došlo je do druge runde vazdušnih napada NATO-a na ciljeve bosanskih Srba i posle toga je usledilo uzimanje taoca među osobljem UN. Francuzi su od Kontakt grupe zahtevali da se snage UN regrupišu u jedinice koje mogu da se brane, ali nisu predlagali da se napuste zaštićene zone. Bilo je dobro poznato među svim stalnim članicama Saveta bezbednosti da su takozvane bezbedne zone vrlo ranjive, a najranjivija na srpske napade bila je Srebrenica". Dakle, ovo je nešto šta su svi znali, zar ne?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja mislim da su svi oni koji su pratili ratove u bivšoj Jugoslaviji, bar iz novina, a ne iz nekih posebnih izvora, morali da budu upoznati sa tim koliko je Srebrenica bila ranjiva.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, ja mislim da smo o ovome čuli i od drugih ljudi. Recimo, venecuelanski ambasador Aria (Diego Aria), koji je predvodio grupu nesvrstanih zemalja, je jako dugo govorio o tome koliko su ranjive ove zone.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, on je kritikovao rezolucije o zaštićenim zonama još u aprilu 1993. godine, a zatim je kritikovao i ono šta ja opisujem

kao najgoru odluku koja je ikad doneta, dok sam ja bio na funkciji, a to je bila implementacija odluke o zaštićenim zonama u okviru zajedničkog akcionog plana, u maju i junu 1993. godine. Sudije moraju da znaju da je bilo nedovoljno Plavih šlemova (UN Blue Helmets) i to je veoma jasno na osnovu ovog dokumenta koji sam ja ovde dostavio i koji je sastavio Kofi Anan, gde on izričito kaže da mi svakako shvatamo da 145 plavih šlemova ne mogu da se odupru invaziji vojske bosanskih Srba i da ukoliko oni budu izloženi teškoj artiljerijskoj vatri, da će morati da idu u sklonište kao i svi drugi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I na strani 42 vaše izjave vi iznosite zaključak posle govora o mirovnom planu pred savetom za spoljne poslove i u poslednjih šest redova kažete sledeće: "Jedno kontraverzno pitanje iskrslalo je kad sam rekao da nije mudro da se u saopštenju pomene potreba da se zaštite zaštićene zone, kada je očigledno da UNPROFOR već sada nije u stanju da brani svih šest zaštićenih zona". To je bio vaš stav, zar ne?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, i ja onda kažem da se ovim prejudicira rasprava u Savetu bezbednosti zato što je generalni sekretar UN-a Butros Butros Gali (Boutros Boutros-Ghali) po mom mišljenju prilično hrabro izneo pred Savet bezbednosti mogućnost da se izađe iz nekih od ovih takozvanih zaštićenih zona i da se javno prizna da mi nismo u stanju da ih zaštitimo. Ali Savet bezbednosti se ponovo opredelio za retoriku, a ne za realnost na terenu i dakle, oni su odredili jednu politiku, a da nisu obezbedili resurse koji bi bili potrebni da se ta politika sprovede. Prema tome, nesrećni narod Srebrenice, bar u očima sveta, samo je nominalno živio u zaštićenoj i bezbednoj zoni, koja to uopšte nije bila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeća rečenica u vašoj izjavi glasi sledeće: "Kasnije je Savet bezbednosti zauzeo isti stav o zaštićenim zonama, kao i savet ministara inostranih poslova. Ja sam se 17. juna povukao sa dužnosti u Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji, strahujući da se Srebrenica, kao i Žepe i Goražde ne mogu da se brane i da nikad nisu bili manje zaštićeni". Mi ćemo da se vratimo na to šta se tamo desilo malo kasnije, ali ako bismo sada mogli da se osvrnemo ukratko na vaš dodatak "G", samo malo ispod onih reči optuženog gde on govori o masakru, videćemo izveštaj Džona Vilsona (John Wilson). Dakle, Džon Vilson je podneo vama taj izveštaj 16. aprila 1993. godine ...

SUDIJA MEJ: Na kojoj je to strani?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je strana koju smo mi označili kao 24.747 i to je u tački 5, gde vam je vaš kolega rekao "da su Srbi sada sveli srebrenički džep na relativno beznačajnu vojnu pretnju, čime se otvara niz opcija, da jednostavno zadrže tu grupu ljudi koju u suštini čine muslimanki civili, da to civilno stanovništvo iskoriste kao ulog u nagodbi, putem čega će da obezbede puštanje Srba iz Sarajeva i Tuzle i na kraju, da izvrše vojnu akciju na džep i osvoje grad. Teško je proceniti šta Mladić misli o šansama da dalja vojna akcija izazove intervenciju međunarodne zajednice. On verovatno smatra da može da ispuni svoje strateške ciljeve, a da zapravo ni ne napadne grad. Procenjuje se da će zadržati džep i tamošnje stanovništvo da upotrebi za nagodbu. Međutim, on verovatno neće da pristane ni na kakve uslove predaje, a među njima ni na slobodan odlazak muslimanskih vojnika iz džepa". Zatim tačka 6, druga rečenica ili prva rečenica, gde stoji: "U slučaju Srebrenice Muslimani nemaju vojnih opcija. Možda su spremni da učestvuju u nagodbi o puštanju stanovništva. Verovatnije da će da nastoje da tamošnja situacija ostane predmet izveštavanja stranih medija, šta bi mogli da postignu tako što će da postave uslove koji će da budu neprihvatljivi za Srbe". Dakle, tu stoji da su mogućnosti za stanovnike Srebrenice zapravo bile ograničene, zar ne?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da. Možda bi bilo korisno da Pretresno veće zna da je Džon Vilson bio oficir australijske vojske koji je bio na dužnosti vojnog savetnika UN pri Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji, i bio je moj savetnik i gospodina Vensa.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, po vašem mišljenju, optuženi nikada nije pokazivao da se nekoga plaši, zar ne?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: On je veoma poštovao, duboko je poštovao Sajrusa Vensa, ne znam da li bi to moglo da se nazove strahom. On nije olako bio spreman da naljuti gospodina Vensa i mislim da je postojalo verovanje da su oni postigli sporazum u vezi Hrvatske. U veoma retkim prilikama kad se gospodin Vens ljutio na njega, mislim da je to imalo određenog uticaja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako sad možemo da pređemo sa međunarodnih aktera na to kako se on ponašao prema svojim sunarodnicima, Srbima. Da li se on nekoga plašio?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne, nije. Nije se plašio nikoga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A to uključuje i Mladića?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa ja sam pokušao da opišem njegov odnos sa generalom Mladićem i nisam siguran da sam to dobro uradio, zato što zapravo ja njega nisam dobro poznavao. On je bio veoma... On je bio čovek pun neodređenosti, ali ja mislim, ja ne želim da potpuno negativno opisujem optuženog. To nije ono šta ja želim. Ja sam u svojoj funkciji pokušavao da sa njim postignem neku nagodbu, da ga uverim da treba da pokuša da izvrši pritisak na Srbe, šta se njima, naravno, nije dopadalo. Ali mislim da pregovarač mora da pokuša da sebe stavi u položaj ljudi sa kojima pregovara. I ja sam sebe stalno zapitkivao zašto on ne koristi svoju moć, koju definitivno ima. I ja sam video da je bilo puno prilika kad je on znao da je njihov stav, Karadžićev, Mladićev ili Krajišnikov neprihvatljiv i on istupao protiv toga, ali na kraju bi prepustio odluku njima. A on je to radio, dakle, ima ljudi koji smatraju da je sve ovo deo zavere i da je sve to bilo šifrovano i da su oni nas prevarili, da su nas naveli da smatramo da su Karadžić i Mladić mogli da budu čvrsti i jaki i tako dalje, a da je on bio razuman. I s jedne strane bi to bilo sasvim prihvatljivo objašnjenje, a s druge strane, mi smo imali ovaj svakodnevni kontakt i ja mislim da smo tu shvatili da se on identifikovao sa srpskim pitanjem i da je onda bio spreman na kompromis. Zašto on nije nametnuo jedan takav kompromis? Definitivno zato što bi to naljutilo nacionaliste u Beogradu, kao i nacionaliste na Palama. Ja mislim da kad vi mene pitate da li se on nekog plašio, ja mislim da bi to bilo da se on više plašio nacionalista u Beogradu, nego nekoga na Palama ili u Krajini. Ja mislim da je tu ležao problem. Mi nismo bili sasvim sigurni koliko je on delovao, koliko je on reagovao na svoje birače, a to su bili ljudi u njegovoj zemlji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U vašoj knjizi vi opisujete kako se on bez milosti trudio da postigne svoje ciljeve.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, ja mislim da istorija potvrđuje da je to tako bilo, ali izvor vlasti za njega je bilo nacionalističko mišljenje i on se uzdigao na vlast koristeći nacionalistička gledišta vezana za Kosovo. On je video svoju šansu da priču oko Kosova okrene, da je iskoristi protiv tadašnjeg lidera Stambolića, nadam se da sam dobro izgovorio ime. Ali da kažem ono šta sam rekao, on je pragmatičar, njega interesuje vlast, prema tome, on će da se skoncentriše na ono šta čini izvor njegove vlasti, a izvor njegove vlasti su bili nacionalistički rukovodioci koji su mogli da prikupe glasove i moćne ljude. Prema tome, koliko je on morao da obraća pažnju na njih, koliko je morao njih da uzme u obzir, to je diskutabilno. On je svakako nacionalista,

većina Srba jesu i pitanje je samo koliko je on daleko bio spreman da ide i da pritisne Srbe u Bosni i u Hrvatskoj. Ja, na žalost, ne mogu da odgovorim na to pitanje, a puno puta sam sebi postavljao to pitanje. U jednom trenutku predsednik Čosić je, recimo u oktobru 1992. godine, delovao kao alternativa za nacionalističku vlast. To je vrlo kratko trajalo. Onda je Karadžić u jednom trenutku sebe video kao kralja Srba. U jednoj fazi je i Mladić postao veoma moćan Srbin koga je morao da uzme u obzir čak i predsednik Milošević, zato što se Mladić dopadao i ljudima u Beogradu i ljudima u Srbiji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, vaš odgovor pokreće mnoga pitanja, ali ja moram da budem vrlo oprezan zbog ograničenog vremena. Vrlo kratko, pošto ste predsednika Čosića i ranije pominjali, da li je tačno da je Čosić upozorio one u Moskvi (Moscow) "da maska razuma pada sa lica optuženog i da se protiv njega mora otvoreno da bori". Vi ste verovatno poštovali Čosića upravo zbog njegovih gledišta.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja sam podržavao predsednika Čosića, on je bio, to treba da bude jasno, on je bio otvoreni nacionalista, ono šta predsednik Milošević nije bio, ali predsednik Čosić je bio častan čovek koji ima osećaj za istoriju, za ono šta nosi istorija, on je čak u jednoj fazi branio predsednika Izetbegovića kad je otišao u zatvor. A mislim da je Čosić shvatio da je ono šta se dešava srpskom narodu nešto šta dovodi do toga da se čine užasne stvari. On je bio vrlo uzrujan kada je putovao do Pala, to je bilo negde u maju i kada je video užasna razaranja sela i gradova, mislim da to on do tada nije shvatao. Ali tada je počeo da shvata da se dešavaju užasne stvari, koje dovode u pitanje reputaciju Srba i integritet srpskog naroda i mislim da je to vrlo važan aspekt kada je reč o nacionalističkim mišljenjima, jer neki od njih su počeli da se preispituju šta su to oni podržavali, šta su to oni pustili sa uzice.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Lorde Oven, mislim da ćemo da se vratimo na par vaših prethodnih odgovora u vezi sa ranom 1995. godinom. Rekli ste da je optuženi hteo da se osigura da bosanski Srbi ne budu poraženi u ratu. Da li takođe znači da je on imao mogućnost da obezbedi da oni ne budu poraženi, po vašoj proceni?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Mislim da se on sve više brinuo zbog politike koju su Krajišnik i Karadžić vodili, i mislim da je već verovatno zaključio da Srbi u Hrvatskoj mogu na izvestan način da se pomire sa tim da ostanu da žive u Hrvatskoj. Mislim da se on sve više približavao tome da to prihvati.

Treba da se ima na umu da on nikada nije delovao samo na jednom frontu, jer on je istovremeno delovao na frontu Srba u Hrvatskoj, znači morao je da se bavi krajijskim Srbima. A sve to je, naravno, bilo povezano. Oni su postajali sve nezavisniji i Martić je počeo sve više da se odvaja. Kada je gospodin Milošević, recimo, imao posla sa gospodinom Krajišnikom koji je takođe bio vrlo interesantna figura i prilično moćan, on je po pitanjima pregovora oko Sarajeva bio izuzetno kategoričan. Naravno, sad je sve to bilo orkestrirano i to dobro upravljano i nas nisu mogli da zavaraju. Na tim sastancima je bio izražen istinski bes, ali takođe je bilo stvari koje su bile pripremljene i koje su bile vrlo dobro usklađene. Međutim, to je ponovo bila jedna snaga koja se nametala i postavljalo se pitanje zašto.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Lorde Oven, pre pauze ste nam rekli: “Da je on izvršio pritisak na Srbe, da je uskratio pomoć vojsci bosanskih Srba, rat bi se završio mnogo godina pre nego što je došlo do Srebrenice”.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da je zapad to pratio iz vazduha, mislim da bi bilo tako. Predsednik Milošević je imao snage u JNA da ih zaustavi da ne prelazi Drinu i da ne prelazi na drugu stranu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači vi mislite da je on to uradio, da se složio s tim, ovim bi se to sprečilo?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, ja mislim da je on to mogao da uradi, da bi se time i srpski narod poštedeo, i ostali bi se poštedeli svega šta se desilo, a pre svega užasnih strahota koje su počele 1991. i 1992. godine. Mislim da je to velika greška sa stanovišta srpskog naroda i treba da se ima na umu da srpski narod ima dugu, ponosnu istoriju, istoriju na koju može da bude ponosan i velika je greška da se krivi srpski narod za ono šta se dešavalo, jer to nije slučaj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Početkom 1995. godine, međunarodna zajednica nije mogla da kontroliše podršku koja je dolazila bosanskim Srbima. Na osnovu vaših analiza, došlo je do podele, do raskola između Mladića i Karadžića tako da on možda nije imao moć niti volju da kontroliše ono šta se dešava.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ko?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Karadžić, kada je reč o Mladiću i njegovom ponašanju. Optuženi i mnogi drugi su prihvatili da je moguće da je došlo do

pokolja i krvoprolića. Jedini političar koji je mogao da izvrši uticaj na kontrolu snabdevanja snaga bio je optuženi. Je li to tačno?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, u Beogradu njegova moć je bila, lično mislim da je on postao manje uticajan u odnosu na vreme kada sam tek počeo da obavljam svoju funkciju. Predsednik Milošević je mogao da izdaje naređenja Karadžiću i Krajišniku. Oni su izvršavali ta naređenja. Ali postepeno, kasnije, počela je da se razvija jedna druga situacija, jer kada su oni shvatili da mogu da izigraju različite mirovne planove, a posebno kada je bila reč o planu Kontakt grupe, koji je sastavio pet moćnih zemalja, onda su oni valjda stekli utisak da mogu da urade šta god hoće i da im se to toleriše, čak i u odnosu na predsednika Miloševića.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali on je bio jedini političar među onima koje smo identifikovali, koji je mogao da obustavi snabdevanje bosanskih Srba i podršku Mladiću.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, on je kontrolisao Beograd i dalje je bio najmoćnija figura u Beogradu, ali on nije bio samo nominalno predsednik, on je bio predsednik apsolutne moći.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Razlog zašto sam vas ja pitao da li se on bojao bilo koga, uključujući i Mladića, je sledeći: shvatam da je reč o događajima do kojih je došlo pošto ste vi završili sa svojim mandatom, ali ako bi Mladić uradio nešto šta optuženi nije odobravao, on ne bi imao nikakvog problema da to pokaže i da ga na izvestan način ukori zbog toga?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne, on ne bi imao problema da to uradi, ali pitanje je da li bi se Mladić ponašao drugačije zbog toga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je on pokazao bilo kakvu uzrujanost ili se žalio zbog onoga šta je Mladić uradio, da li je rekao da je Mladić uradio nešto pogrešno po mišljenju optuženog?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne, ja mislim da je to tačno, to šta kažete, ali morate da shvatite kakav je bio Mladićev karakter. On je bio čovek koji više nije prihvatao ni autoritet načelnika Generalštaba JNA u Beogradu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite, mi smo dobili dosta materijala i jedan deo tog materijala je takav da time ne mogu da se bavim na otvorenoj sednici, ali deo tog materijala je takav da mogu njime da se bavim na otvorenoj sednici. To pokazuje da su u avgustu 1995. godine Mladićeve veze sa pokoljem

u Srebrenici očigledne. U avgustu 1995. godine Vrhovni savet odbrane i Mladić su organizovali sastanke svih Srba i na tim sastancima koji su održani 25. i 28. avgusta, ni na jednom od tih sastanaka optuženi nije pokrenuo pitanje ili suočio Mladića sa onim šta se desilo u Srebrenici. Ako je on imao prigovora na to, da li biste vi na osnovu svojih saznanja o njemu, smatrali da bi on mogao o tome da govori?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Mislim da je on rekao Mladiću da nešto ne radi ili da je to pokrenuo javno na jednom sastanku. Ja ne bih tome pridao preveliku težinu, tome da li je on to rekao javno na sastanku. Meni je vrlo teško da se bavim tom oblašću u koju sada ulazimo, pa bih se obratio Pretresnom veću ...

SUDIJA MEJ: Lorde Oven, na vama je. Ako mislite da možete adekvatno da odgovorite na to pitanje, naravno, učinite to. Ali čini se prilično hipotetički, moram to da kažem.

SVEDOK OVEN: Razlog zašto sam ja tražio da budem svedok Suda, dakle Pretresnog veća, je to da zaštitim buduće pregovarače, jer ja mislim da nije dobro da se čovek previše udaljava od onoga šta se dešavalo u vreme kada sam ja bio međunarodni pregovarač. Ako bih se ja bavio hipotetičkim stvarima: šta ja mislim, šta bi se desilo posle mog odlaska, mislim da bih time delimično zloupotrebio nepristrasnost koju sam imao u to vreme, u tom periodu. Ja se ne plašim to da učinim, ali ja zaista u toj konkretnoj situaciji stvarno nisam znao. Ne znam da li bi čak i onaj ko je došao posle mene, dakle Karl Bilt (Carl Bildt), je mogao da kaže šta bi se desilo da je predsednik Milošević to rekao Mladiću 1995. godine. Mi ne znamo da li se to desilo, mi ne znamo da li je na njega izvršen pritisak u vezi sa pogoršanjem situacije u Srebrenici. Mi znamo, naravno, da je došlo do prekida u pregovorima i da je bilo velikih nada između predsednika Miloševića i ambasadora Frejzera (Malcolm Fraser), ambasadora Sjedinjenih Američkih Država da će da se prevaziđu te frustracije do kojih je tada došlo, ali ne znam da li je došlo do pregovora između pregovarača i vlada sa predsednikom Miloševićem.

SUDIJA ROBINSON: Lorde Oven, ako morate da spekulirate, onda bolje nemojte da odgovarate.

SVEDOK OVEN: Da, mislim da bi to bila spekulacija i da je bolje da ne odgovorim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada ćemo da se vratimo na 1993. godinu. Nema sumnje da je 1993. godine optuženi intervenisao kod generala Mladića da prestane sa zauzimanjem Srebrenice. Da li je to vaše gledište?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, to je bilo moje gledište i ja sam bio vrlo zahvalan za to, u to vreme.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, ja mislim da sam iskoristio svoja dva sata koja su mi dodeljena. Imam još par pitanja, ali potpuno sam sad u rukama Pretnosnog veća.

SUDIJA MEJ: Imate još deset minuta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U tom slučaju ću da odaberem još nekoliko tema, vrlo kratko, o Sarajevu. Vaše shvatanje događaja u Sarajevu je bilo da je reč o srednjovekovnoj opsadi. Da se grad mogao vrlo lako zauzeti u bilo kom trenutku, ali da onima koji su ga napadali odgovaralo da ga ne zauzmu?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U ranoj fazi, vidimo to na strani 38 vaše izjave, postojala je namera da se pregovara o zameni teritorija, jedan deo za drugi. Da li je to učinilo da opsada Sarajeva bude deo ukupne šeme etničkog čišćenja, po vašem gledištu?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa definitivno jeste bio fokus da se pokuša da pregovara o Istočnoj Bosni kada smo došli do pitanja šta bi se desilo sa Sarajevom u uniji tri republike. Do tog trenutka, to je bio jul, humanitarna situacija u Srebrenici se pogoršala. Ne toliko strašno kao što je bilo u martu i aprilu, ali još uvek je bila jako loša i zbog toga je pokrenuto pitanje o kojem su strane bile spremne da razgovaraju i one su o tome razgovarale. To su bili vrlo detaljni pregovori i vođena je rasprava o tome da li bi Krajišnik i Karadžić, koji su u tome bili ključne figure u pitanju Sarajeva, bili spremni da dođu do jednog dogovora o tome da se dozvoli da glavni grad, u kojem je očigledno bila većina Muslimana, ostane u celini Sarajevo, i onda bi verovatno postojala mogućnost da predsednik Izetbegović da određene koncesije u odnosu na istočne enklave. Međutim, situacija je ponovo bila takva da nismo mogli da se dogovorimo o takvom jednom pokretu. Ponovo, tokom tih pregovora, predsednik Milošević je bio dovoljno inteligentan da zna da je stav Karadžića i Krajišnika bio da žele da imaju snažno srpsko uporište na

sva tri glavna puta koja vode do Sarajeva i da je to potpuno nerealno, i on je to rekao. Ali on ipak nije mogao da ih ubedi u suprotno. Zbog toga se došlo do karata po kojima je Sarajevo stavljeno pod upravu Ujedinjenih nacija, i s jedne strane je ostavljeno za godinu ili dve po strani, a enklave su, iako su očigledno bile vrlo ranjive i same po sebi u jednoj opasnoj situaciji zadržane takvim kakve jesu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali u odgovoru na jedno ranije pitanje, vi ste rekli da je optuženi bio u situaciji da izvrši pritisak da se bosanski Srbi povuku od Sarajeva, kao što je mogao da izvrši pritisak bilo gde drugde na njih.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, ali to bi značilo da ih on prisili. On je pokušavao da ih prisili na pregovore, on je proveo sate s njima. Ponekad sam ja zajedno s njima provodio mnogo vremena u razgovoru sa predsednikom Izetbegovićem, sa predsednikom Tuđmanom, mi smo skoro postali glavni akteri pregovora. Naša tehnika je bila da ih navedemo da razgovaraju, da pregovaraju na jeziku koji se tad zvao srpsko-hrvatski. Mi smo hteli da on razgovara direktno sa Karadžićem. Prevodioci su čitali, mi bismo povukli svoje stolice i pustili smo ih na miru i naša jedina nada je bila da će oni onda da pristanu na određene pregovore, jer to su bili ljudi koji su znali svaku ulicu u Sarajevu i znali su tačno šta može da se uradi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Razlog za to je nešto o čemu će na kraju Pretresno veće morati da odluči. Sada ćemo da pogledamo dodatak "G", reč je o vašem govoru koji vi niste mogli da održite pred Savetom bezbednosti. Reč je o dokumentu 24.758. Ja sada gledam stranu 24.756, vaš stav u aprilu 1995. godine, na trećoj strani, vi i tu kažete: "Nema nade za evropski kontinent ukoliko pobedi sila, a puške iznedre Veliku Srbiju. U velikoj je zabludi svako u Beogradu ko veruje da ćemo za nekoliko meseci da popusti ekonomski i politički pritisak i ko čitke pristaje na zauzimanje teritorija silom". Ovde je reč o dve teme. Vi ste usmereni, pre svega, na ljude u Beogradu. Vi pominjete Veliku Srbiju koje će puške da iznedre. Da li ste vi u to vreme smatrali da u pozadini svih pregovora, bili oni uspešni ili neuspešni, bila trajna želja vojnih snaga da se stvori Velika Srbija?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, sa mog stanovišta to je bio vrlo interesantan govor. Ja sam zaboravio da sam ga napisao. Ja sam napisao svaku reč tog govora i nisam ga održao i to sasvim tačno odražava moje gledište u to vreme i zbog toga sam mislio da će to da bude od koristi Pretresnom veću. A vi ste potpuno u pravu. To je bilo moje gledište. Međutim, mi to moramo

sada da stavimo u kontekst. To je bilo pre nego šta sam se sreo i pregovarao sa gospodinom Miloševićem, u periodu do Bijeljine. I mislim da je to bilo u to vreme, mislim da je to bio 23. april kada sam došao do stava da je Milošević sada spreman da prihvati da ne mora da bude obavezno veza između Republike Srpske i Srbije. Da on može po svojoj proceni da dobije za Srbiju ono šta hoće putem Vens-Ovenovog mirovnog plana i onda putem unije tri republike. I to je u stvari sve bilo deo istog plana. Pošto je Vens-Ovenovim mirovnim planom predloženo ujedinjenje Bosne i Hercegovine, on je i dalje na izvestan način, to nas je iznenadilo, bio spreman to da prihvati. Međutim on je, naravno, smatrao da će iz toga da proizide i više teritorija za Srbe. Međutim, mislim da je on mislio da, kada je reč o Bosni, međunarodna zajednica nikada neće da prihvati da to bude deo Srbije i Crne Gore. On je i dalje nameravao da čvrsto zadrži Kosovo kao deo Srbije, a mislim da u toj fazi on možda još nije bio prihvatio da će Srbi iz Hrvatske da žive u Hrvatskoj. Mislim da je to nešto šta je on počeo da prihvata 1994. godine. Međutim, može možda da se tvrdi da je njegovo pristajanje na Vens-Ovenov mirovni predlog bio rezultat toga što je on znao da će se to na kraju ipak da desi, ali je za to trebalo vremena, jer reč je o osobi koja je očigledno pažljivo mislila o svemu tome. Pri tome mislim na predsednika Miloševića. Ali bio je jedan period u kojem je on podržavao Veliku Srbiju, međutim mislim da se od toga udaljio, jer je postao svestan pritiska međunarodne zajednice. Kada je reč o Bosni, mislim da je on 1993. godine počeo da prihvata da će to da bude jedna celina. A onda je došlo do Atine i do Pala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da nemamo vremena da ulazimo u te detalje. Još jedan detalj iz istog tog govora. Na strani na kojoj se govori o nafti i gorivu: "Benzin i nafta koju koristi vojska bosanskih Srba dolazi iz Srbije i Crne Gore. Preko njihovih granica se vrši ključno snabdevanje. Jugoslovenska vojska koja je u proleće prošle godine trebala sasvim da se povuče, nikada nije prekinula kontakt sa bosanskim Srbima. Tokom poslednjih meseci stekli smo uverljive dokaze o daleko većem učešću ljudstva, opreme i strategije. To da Beograd nema veze sa ratom u Bosni i Hercegovini je jedna dobro razrađena predstava i u tu tvrdnju, po mom mišljenju, ne veruje niko u ovom savetu".

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: S tim sam se slagao tada, s tim sam se slagao tokom celog perioda kada sam bio pregovarač i s tim se slažem i sada.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postoji dokumenat kojim se ovde nećemo baviti zbog nedostatka vremena, ali Pretresno veće ga je videlo. Na 30. sednici Narodne skupštine, na kojoj je optuženi govorio delimično javno, a delimično na privatnoj sednici, on govori da u miru mogu da zadobiju ono šta su bili njihovi ratni ciljevi. Mislim da se ta sednica na taj način može da interpretira. To vas ne bi iznenadilo, to da se on i dalje drži svog prvobitnog plana, ali da sad pokušava da to ostvari drugim planovima.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Morao bih da pogledam taj dokumenat. Vi me sada uvodite u područje nagađanja.

TUŽILAC NAJS: Ja sam na to pitanje upozorio Pretresno veće i sada vas neću više time zamarati. Mislim da sam potrošio svoje vreme i ne bih želeo da ga prekoračim.

SUDIJA MEJ: Da, mislim da da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Podsetili su me na još jednu stvar. Vi ste u intervjuu za "Doručak sa Frostom" (the Breakfast with Frost) sasvim jasno dali do znanja da je podrška dolazila iz Srbije i Crne Gore. To možemo da vidimo u jednom od dodataka, to je u okviru vaše dokumentacije.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, to je bilo vreme kad sam se javno zalagao za bombardovanje Srba, mislim da bi se to tako moglo da kaže i riskirao sam svoju ulogu pregovarača, jer bi oni mogli da kažu kako neko može da bude pregovarač ako kaže da mora da se razori naše snabdevanje. Međutim, ja sam i posle toga nastavio da pregovaram, jer znate, pregovarač mora da održi jednu finu ravnotežu. Može da se zagovara izvesna količina vojne akcije, međutim tako nešto smanjuje vašu verodostojnost ili možda da kažem, prihvatljivost u izvesnoj meri. Međutim, to sam radio iz istog razloga, radio sam zato, jer su te linije snabdevanja dolivale ulje na vatru toga rata i te je linije trebalo prekinuti, bilo političkom odlukom predsednika Miloševića u Beogradu, bilo time što će zapad da dovede svoje vojne snage da to zaustave.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Lorde Owen, vi u vašim materijalima jasno dajete do znanja da smo mi od vas zatražili da budete svedok Tužilaštva, a da ste vi to odbili. Vi znate da mi ne možemo, naravno, da prisiljavamo sudije da pozivaju svedoke i zato smo mi to od vas morali da tražimo. Mi smo vam zahvalni što ste došli da svedočite i ja mislim da i vi možete da potvrdite da vi

prilikom vašeg svedočenja niste tražili nikakve mere poverljivosti, niti predostrožnosti. Vi ste jednostavno dali svoj iskaz i tražili smernice od Pretresnog veća u slučajevima kada možda nešto treba drugačije da ispričate.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Nadam se da je upravo tako. Ja se nadam da nisam narušio položaj pregovarača i ja se zahvaljujem Sudu što mi je pružio ovakav specijalni tretman. Ja mislim da to jasno pokazuje i gospodinu Miloševiću, ali i Srbima generalno, da se pregovaračima mora u izvesnoj meri verovati i da pregovarački proces ne bi trebalo da naruši. Svet će trebati pregovarače i u budućnosti i mislim da ljudi trebaju da imaju nekog razumevanja oko toga kako se stvari dešavaju. Kao što sam već rekao, ja sam bio nepristrasan, ali nisam bio neutralan kada je reč o pitanjima oružja, odnosno mislim da kažem, zločina protiv čovečnosti ili ratnih zločina. Ja želim to jasno da dam do znanja, jer gospodin Vens više nije sa nama, on je u međuvremenu preminuo, veliki američki diplomata, on nikada nije sumnjao da neke stvari treba istražiti. I on i ja preporučili smo Savetu bezbednosti da osnuju ovaj Sud. Razlog zbog kojeg smo taj predlog uputili Savetu bezbednosti je to što smo mislili da će Svet bezbednosti da razume da je za pomirenje u jednom trenutku potrebno prekinuti potragu za apsolutnom pravdom, jer bi to moglo da naruši pronalaženje rešenja i da je na Savetu bezbednosti da odluči kada nastupa takav trenutak. Međutim, ja mislim da nikada ne može da se da amnestija nekome ko se nalazi pod nalogom za hapšenje jednog krivičnog Suda. Mislim da tada stvari moraju da idu sve do presude.

TUŽILAC NAJS: Hvala

SUDIJA ROBINSON: Lorde Oven, ja imam jedno pitanje za vas. Želim da se vratimo na trenutak na prvi deo vašeg svedočenja. Vi ste tada govorili o pitanju uticaja i kontrole koje je optuženi imao. Rekli ste da je policija bila pod njegovom kontrolom, da su delovali kao jedna naoružana privatna grupa i da su u tom svojstvu bili neka vrsta protivteže nezavisnoj JNA. Imam dva pitanja. Prvo, koji su vas faktori naveli na pogled da se policija nalazila pod kontrolom optuženog i drugo, spomenuli ste nezavisniju JNA? Pretpostavljam da to znači da je prema vašem pogledu, optuženi imao manje kontrole nad JNA. Dakle, zanima me koji su vas faktori naveli na taj stav?

SVEDOK OVEN: Odgovor na prvo pitanje. Mislim da ste videli način na koji je policija odgovorila na poteze predsednika Miloševića u njegovim svakodnevnim posetama Beogradu, Srbiji i Crnoj Gori. Međutim, konkretno

govoreći, kad je on doneo odluku da se zabrani prevoženje nekih roba u Republiku Srpsku, odnosno srpski deo Bosne i Hercegovine, on je skoro ceo taj zadatak poverio policiji i ja sam tada stekao čvrsto verovanje da je on taj proces kontrolisao. Mislim da smo u više navrata i gospodin Stoltenberg i ja smatrali da postoji izvestan otpor prema takvoj politici. Nismo znali odakle taj otpor dolazi, smatrali smo da bi to mogla da bude JNA. Možda ćete se setiti da sam ja u mom iskazu i dokumentima koji idu uz njega izvestio o dva incidenta sa helikopterima. Jedan je, mislim, iz oktobra 1994. godine, a jedan iz februara 1995. godine. Tada su helikopteri preleteli područje Republike Srpske, a došli su sa teritorija bosanskih Srba i to je čisto po definiciji, da su to bili, najverovatnije, helikopteri JNA. On je u istrazi tih incidenata ponovo koristio policiju i ja sam stekao utisak iz načina na koji on to radi da je on verovao policiji. Naravno, nikada nismo uspeli stvari da istražimo do kraja. Prvi let je očigledno bio to šta je bio, a drugi helikopterski let je očigledno bila medicinska evakuacija koja nije bila prijavljena. Međutim, gospodin Milošević je našu tvrdnju da se radi o kršenju sporazuma shvatio vrlo ozbiljno i kad smo mi spomenuli da neće doći ni do ograničene suspenzije sankcija, o tome je takođe ozbiljno razgovarano. Prema tome, to je suština. Kad je pak reč o JNA, moram da kažem da se nikad nisam oslanjao na direktne informacije. Ja sam, jednostavno, stekao osećaj iz nekih vojnih izveštaja na našoj strani da postoje tenzije između JNA i Beograda i postojalo je jako verovanje da Mladić ima saveznike u JNA na koje može da se osloni, kolege, oficire koji su ranije bili s njim. General Mladić je bio jedan popularan general. On je, znate, spavao s vojnicima u rovovima, prema tome, on je bio vojnik vojnika. Ali, on je takođe celo vreme gradio jednu nezavisnu bazu za sebe među snagama bosanskih Srba. Međutim, to se takođe proširilo i u Jugoslaviju i mislim da može da se vidi, kasniji događaji su pokazali da je to upravo tako. Zaštita koju je dobio general Mladić bila je mnogo veća nego što bi to dobili neki drugi generali, prema tome, u tom smislu on je bio jedna značajna figura. Ja nimalo ne sumnjam da je u nekim navratima dolazilo do ozbiljnih debata o strategiji između predsednika Miloševića i generala. Ja mislim da im on jednostavno nije mogao da kaže šta da rade, mislim da su oni ponekad odgovarali, raspravljali se sa njim. A s druge strane, policija je, čini mi se, mnogo više slušala civilne vlasti.

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

SUDIJA MEJ: Pre nego što nastavimo, moramo da rešimo situaciju sa dokaznim predmetima. Prvo knjiga. Knjiga lorda Ovena. Da li želite da to uđe u spis?

TUŽILAC NAJS: Mislim da bi nam bilo od pomoći da bude na raspolaganju.

SUDIJA MEJ: U redu. To ćemo da uvrstimo u spis.

sekretar: C 18.

SUDIJA MEJ: Pismo, odnosno telegram koji je spomenuo lord Oven, koji dolazi od gospodina Anana, a upućen je UNPROFOR-u, od 23. aprila 1993. godine. I to je korišćeno i to treba da se uvrsti u spis. Molim sledeći, 'C' broj?

sekretar: C 19.

TUŽILAC NAJS: Kompakt disk koji ide uz knjigu trebalo bi da se uvrsti, bilo uz knjigu, bilo uz izjavu. Možda bolje uz izjavu, nego uz oboje, i knjigu i izjavu.

SUDIJA MEJ: U redu, to onda neka ide uz knjigu. Gospodine Miloševiću, imate još 20 minuta do prve pauze.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Recite mi, gospodine Mej (May), koliko ćete mi vremena dati za postavljanje pitanja i odgovora?

SUDIJA MEJ: Tri sata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Utisak je da je to krajnje nedovoljno, a s obzirom da ste na početku rekli da lord Oven ostaje i sutra, pretpostavljam da imate mogućnost da mi date više vremena i ja zahtevam da mi date više vremena.

SUDIJA MEJ: Dobro, razmotrićemo to. Međutim imajte na umu da je Tužilaštvo imalo samo dva sata. I to treba da se uzme u obzir. Takođe uzećemo u obzir način na koji vi ispitujete, na koji vršite unakrsno ispitivanje, odnosno da li je to relevantno ili ne.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koliko se ja razumem u sat, sad je 12.00, tako da je nemoguće da je optužba imala samo dva sata. Ali da ne gubimo vreme. Lorde Ovene, molim vas da na početku razjasnimo jednu stvar u kojoj sam i ja ostao u nedoumici u vezi sa onim šta ste vi rekli. Naime, nisam siguran da je gospodin Najs govorio ono isto šta ste vi govorili u pogledu našeg odnosa. Proizilazi iz onoga šta smo čuli, iz pitanja koja vam je postavljao gospodin Najs iz nečega šta je meni ostalo nejasno u vašem odgovoru, da sam ja vas obmanjivao ili da upotrebim najgrublji izraz, onaj koji je gospodin Najs i uveo, lagao u našim razgovorima koji su bili veoma brojni. Da li vi to tako možete da kvalifikujete?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja mislim da sam to kvalifikovao kad je on postavio to pitanje, međutim bile su neke stvari o kojima vi niste govorili celu istinu, jer vi ste znali da ste jednostavno morali da ih negirate u okviru tih pregovora. To su uglavnom bile tvrdnje o umešanosti JNA i o umešanosti vlade za koju ste vi bili odgovorni u procesu snabdevanja vojske bosanskih Srba preko granice između Srbije i Bosne i Hercegovine. Prema tome, u svim tim prilikama, vi ćete sigurno da se setite, da kad sam ja to pitanje otvorio sa vama, vi ste odgovorili: "Ne, ne, ne, oni su odvojena vojska i oni odgovaraju predsedniku Republike Srpske, gospodinu Karadžiću i generalu Mladiću i oni su sasvim odvojeni od nas". A ja mislim da ste vi sasvim dobro znali da ja znam da to nije bila istina. Ali, to nije bila ona vrsta laži, to sam već pokušao da objasnim Sudu, to naime nije išlo, to nije moglo da se primeni na mnoga druga pitanja o kojima smo govorili. To nije vredelo za sve. Međutim, postojalo je jedno područje, vi jednostavno nikada niste prihvatili tvrdnju da vi pomažete vojsci bosanskih Srba.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo da napravimo jednu razliku, lorde Ovene, upravo u onome šta ste vi rekli. Pretpostavljam da tu dve stvari, obe koje ste rekli, nisu sporne. Prva je da oni jesu odvojena vojska, da imaju odvojenu komandu, da je formirana Republika Srpska i da je formirana Vojska Republike Srpske. I nadam se da je to nesporno. A druga je da mi jesmo pomagali Republiku Srpsku, ali ta naša pomoć svakako ne podrazumeva da mi komandujemo Vojskom Republike Srpske. Da li je to razjašnjenje, rekao bih, istinito, dakle izražava stvarni poredak stvari?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Postojala je jedna faza u kojoj su jugoslovenske snage koje su iz Hrvatske prelazile u Bosnu i Hercegovinu još uvek bile

pod komandom vaše vlade. To je bilo uglavno pre nego što sam ja došao, pre nego što sam postao posrednik Evropske unije. Mislim da je tačno da je struktura Republike Srpske i po formi i po sadržaju rasla, kako su oni postajali nezavisniji i kako su imali sve više i više samopouzdanja. Prema tome, možda, a zanimalo bi me da znam da li se vi slažete sa time, možda je vaša moć i vaš uticaj tokom godina slabio. Ali, još uvek smatram da ste vi imali moć i uticaj. E sada, da li ste imali komandni odnos sa generalom Mladićem, ja svakako smatram da je on ponekad delovao samostalno. On je sigurno delovao samostalno u odnosu na doktora Karadžića i gospodina Krajišnika.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, možemo li da odvojimo ono šta se zove pomoć, uostalom, mnoge zemlje su pomagale Armiju Bosne i Hercegovine ili formiranje paravojnih snaga na početku rata, Muslimane su pomagali i od Indonezije (Indonesia) i Saudi Arabije (Saudi Arabia) do Turske (Turkey) i Kuvajta (Kuwait), Irana (Iran) i tako dalje i to nikome nije bilo čudno. Šta bi bilo čudno ako Srbi pomažu Srbima? Dakle, pomoć po definiciji ne podrazumeva nikakvu komandu, a s druge strane imamo formiranu strukturu Vojske Republike Srpske i parlament i Vladu i sve ostale organe s kojima smo se nosili kao prema sebi ravnopravnim, naravno ...

SUDIJA MEJ: Ovo je vreme uludo potrošeno, jer vi sada držite govor. Kako glasi vaše pitanje koje želite da postavite svedoku?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa upravo to, da li možemo da odvojimo te dve stvari. Da li je jasno da su te dve stvari, kako bih rekao, neidentične?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja smatram da postoji razlika koju vi pokušavate da opišete. Ali međutim, smatram da je deo vaše strategije da se izbegnu sankcije ili da se sankcije suspenduju bilo to da svetu pokažete da su te stvari razdvojene. Ja smatram da je vremenom ta razdvojenost postajala verodostojnija. Međutim, mislim da moramo malo bolje te stvari da kvalifikuje. Naime, šta su bile Pale? Ko su bili ti ljudi? To je zapravo bila jedna mala grupa ljudi, koji su za svoje postojanje u velikoj meri bili zavisni od svog odnosa sa vašom vladom. S vremena na vreme oni bi se cenjkali, dobili municiju, naftu, a isto tako naftu i od Hrvata, s vremena na vreme. Međutim, generalno govoreći, sve njihove glavne linije snabdevanja dolazile su iz vaše zemlje. To vama sigurno daje uticaj. Da li vam daje komandu, o tome može da se raspravlja. U svakom slučaju, to je jedno područje za koje ja nisam bio

stručnjak i moj osnovni zadatak nije bio da te stvari utvrđujem. Ja bih trebao da vidim prepise uputstava koje ste vi davali vašim vojnim komandantima u to vreme kako bih to tačno ustanovio. U svakom slučaju, ja ne pokušavam da negiram da ste vi pravili tu razliku. I to je razlika suštinskog karaktera, ali to nije jedna apsolutna razlika. Ja smatram da je s vremena na vreme u vašem odnosu sa Karadžićem, Krajišnikom i Mladićem postojao izvestan stepen komande nad njima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Lorde Ovene, da ne bismo napravili zabunu, pošto je vreme tu vrlo bitan faktor, s tim ćete se, nadam se, složiti, vi govorite o tome da je vojska 1991. i 1992. godine došla u Bosnu, JNA, da su to, naročito 1992. godina, kritična i da je tada na neki način postojala mogućnost da se to, sa strane Srbije, zaustavi, je l' tako? Ili ako nećete da kažete Srbije, evo moje lično. Ali govorim o 1991. i 1992. godine i prisustvu vojske u JNA, u, u Bosni i Hercegovini.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Mislim da je moglo da bude moguće da se uskrati municija, oružje i ljudstvo u daleko većoj meri nego što ste vi to učinili. To je konačno bila ocena Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u maju 1992. godine kada su uveli sankcije protiv Srbije i Crne Gore.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Upravo želim, imajući u vidu da ste vi tek u drugoj polovini 1992. godine nastupili u svom kapacitetu predstavnika Evropske zajednice, a da o ovome govorite iz svog najboljeg saznanja, ja ću da vas podsetim, na strani 32 vaše knjige, kad god imam referencu ja ću se potruditi da to bude engleska verzija knjige, da bih vas poštedito nekog velikog traženja. Kažete o Butrosu Galiju, vi govorite o Butrosu Galiju: "On ima svoje obožavaoce i svoje kritičare. Ja sam jedan od njegovih obožavalaca". Sad ste pomenuli 30. maj 1992. godine. Da li vam je poznato, dakle, da je Butros Gali, kao generalni sekretar Ujedinjenih nacija, 30. maja 1992. godine, podneo izveštaj Savetu bezbednosti? Taj izveštaj nosu naslov "Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih nacija na osnovu paragrafa 4, Rezolucije Saveta bezbednosti, broj 752 (UN Security Council Resolution 752)" i da upravo u tom izveštaju, dakle 30. maja 1992. godine on ističe da Vojska Republike Srpske nije pod kontrolom Beograda. Evo ja imam pred sobom taj izveštaj generalnog sekretara i samo ću vam citirati nekoliko delova. Naime, ako vam treba vreme da pogledate dokument, ja ću da sačekam.

SUDIJA MEJ: Dokazni predmet Odbrane D 91.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Lorde Ovene, pretpostavljam, pretpostavljam da vi znate da je JNA od kraja Drugog svetskog rata, pa do tog vremena 1992. godine, bila regularna vojska Jugoslavije, koja je bila na svojoj teritoriji od Slovenije do Makedonije, u svim svojim republikama, je li tako?
SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema tome, prema tome ni tada 1992. godine niko nije poslao JNA u Bosnu i Hercegovinu, JNA je boravila u Bosni i Hercegovini, na teritoriji države čija je vojska bila, je li tako, lorde Ovene?
SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad, molim vaš pogledajte šta piše u izveštaju Butrosa Galija, to je prvo poglavlje koje nosi naslov "*Background*". Preskočiću ovaj uvod radi štednje vremena, i onda piše tačka 2: "26. aprila 1992. godine predsednik Izetbegović, predsednik Bosne i Hercegovine", moram da pravim pauze da bi prevodilac mogao da, da prevede onima koji slušaju, "sastao se u Skoplju sa generalom Blagojem Adžićem, načelnikom Generalštaba JNA i vršiocem dužnosti Saveznog sekretara za narodnu odbranu i gospodinom Brankom Kostićem, potpredsednikom saveznog Predsedništva u Beogradu, da bi se definisala uloga JNA u Bosni i Hercegovini i njeno povlačenje. Na sastanku nije postignut definitivni sporazum, a beogradske vlasti su 4. maja najavile svoju odluku da se povuku iz Bosne i Hercegovine, da do 18. maja povuku sve ljudstvo JNA koji nisu građani te Republike. 13. maja, podpredsednik Kostić predložio je predsedniku Izetbegoviću da se pregovori nastave, uz učešće predstavnika bosanskih Srba i Hrvata. Istog dana, vlasti takozvane Srpske Republike Bosne i Hercegovine najavili su svoju odluku da formiraju svoju vojsku koja će da se sastoji od jedinica bivše JNA stacioniranih u Bosni i Hercegovini, te su imenovali generala Ratka Mladića za zapovednika te vojske". Dakle, ja sam citirao od reči do reči ovaj deo izveštaja Generalnog sekretara. Prema tome, lord Ovene, zar nije jasno, JNA koja decenijama boravi na svojoj teritoriji, na osnovu političkog dogovora, povlači se iz Bosne i Hercegovine, naravno, povlače se građani koji nisu građani Bosne i Hercegovine, koji čine, koji čine JNA. Taj odnos se dogovara između federalnih vlasti, koje predstavlja načelnik Generalštaba i vršilac dužnosti ministra odbrane i podpredsednik Predsedništva SFRJ. Ovdje se govori o federalnim institucijama, njihovom boravku i tako dalje, prema tome, da li

se može osnovano tvrditi da li je Srbija trebalo da spreči da JNA ode u Bosnu i Hercegovinu? JNA je bila tamo. JNA se povlačila iz Bosne i Hercegovine. Je l' tako, lorde Ovene?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa vi ste svakako u pravu da je jugoslovenska vojska bila raspoređena u svim delovima bivše Jugoslavije. Mi se ovde bavimo jednom složenom situacijom, vrlo složenom situacijom i to se priznaje u Rezoluciji 757 Ujedinjenih nacija (UN Security Council Resolution 757) koja je usvojena 30. maja 1992. godine. Tu se primećuje da je reč o vrlo složenoj situaciji u kontekstu događaja u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Sve strane snose odgovornost za tu situaciju. U toj istoj Rezoluciji se dalje kaže, a reč je o 30. maju, dakle, to je taj isti dan kad je Generalni sekretar podneo izveštaj Savetu bezbednosti, kaže se "da s obzirom da se nije ispoštovala Rezolucija 752, osuđuje se", a to je u petom, odnosno četvrtom paragrafu, "akcije jedinica JNA u Bosni i Hercegovini, uključujući i naoružavanje oružjem, pod međunarodnim monitoringom, svih jedinica koje se nisu povukle iz Bosne i Hercegovine, niti su se stavile pod autoritet Vlade Bosne i Hercegovine". Prema tome, Savet bezbednosti u to vreme nije učestvovao i nije bio zadovoljan ispunjavanjem Rezolucije 752 i usvojena je Rezolucija 757 kojom su nametnute sankcije zemlji. Prema tome, nema sumnje da je jedan od glavnih razloga bio upravo to što redovne snage u Bosni i Hercegovini nisu bile raspuštene ni razoružane i što se JNA nije povukla. Naravno, vi ćete da tvrdite da se iza toga nalaze bosanski Srbi koji su imali pravo da, kao deo bivše Jugoslavije, brane bivšu Jugoslaviju. Međutim, morate da imate na umu da u to vreme Bosna i Hercegovina je bila priznata od strane Ujedinjenih nacija kao nezavisna država.

SUDIJA MEJ: Sada ćemo da napravimo pauzu, gospodine Miloševiću, ali možda biste želeli da usmerite svoje unakrsno ispitivanje na pitanja kojima ovaj svedok može da se bavi, kojima se mi bavimo na ovom suđenju i na koja svedok može da odgovori. A argumenti o pitanjima o kojima ćemo mi morati da odlučujemo, nisu od koristi i ne pomažu ni ovom Pretresnom veću ni vama. Mislim na argumente o interpretaciji različitih rezolucija Saveta bezbednosti i dokumenata generalnog sekretara. Ja sam vam već ranije rekao, vi ćete da imate mnogo prilika da nam se obratite u dogledno vreme i iznesete argumente u svoju odbranu, ali rasprava sa ovim svedokom o tome nije način za korisno korišćenje ovog vremena. Sada ćemo da napravimo pauzu od 20 minuta, a vi možete da nam se obratite posle toga.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Lord Ovene, vi ste sada pomenuli Rezoluciju kojom su uvedene sankcije Jugoslaviji, međutim ja citiram izveštaj Generalnog sekretara i molim vas da obratite vašu pažnju dalje. Preskakaću delove, tačka 5 na primer kaže: "Najveći deo osoblja JNA, pripadnika JNA, koji su bili raspoređeni u Bosne i Hercegovine bili su građani Republike i zbog toga ih nije pokrivala odluka vlasti iz Beograda od 4. maja da se JNA povuče iz Bosne i Hercegovine. Najveći deo njih se izgleda pridružio vojsci takozvane Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Drugi su se pridružili Teritorijalnoj odbrani Bosne i Hercegovine koja je bila pod političkom kontrolom Predsedništva te republike. Drugi su se možda pridružili različitim neredovnim formacijama, snagama, koje su tamo delovale" a onda u tački 6 tog istog izveštaja isto tako kaže: "Oni koji nisu bili državljani Bosne i Hercegovine, za koje vlast iz Beograda kaže da čine ukupno 20 posto. Za većinu se smatra da su se već bili povukli u Srbiju i Crnu Goru. Neki od njih su bili izloženi napadu tokom povlačenja. Drugi su, međutim ostali u različitim garnizonima u Bosni i Hercegovini, posebno u području pod kontrolom Srba, uključujući i dve postaje izvan Sarajeva. Dalja kategorija se sastoji od osoblja i pripadnika koji su bili blokirani u njihovim kasarnama od strane Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine ili neprijateljskih neredovnih snaga. To je uglavnom bilo u području Sarajeva, gde je najnoviji razvoj bio sledeći" i onda se objašnjava da su u kasarni "Maršal Tito" između 600 i 1.000 vojnika JNA blokirani, sa oko 200 vozila, da su pregovori oko evakuacije, da je 30. maja 1992. godine kasarna bila pod napadom raketa i tako dalje od strane "koje su ispalile muslimanske snage Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine". I onda govori o drugim, takođe u kasarni "Viktor Bubanj" takođe pod napadima i onda u tački 7 naglašava taj problem sa povlačenjem i kaže: "Očigledno je, iz gore pomenutog, pitanje blokiranja i bezbednog povlačenja preostalih snaga JNA iz kasarni u Bosni i Hercegovini postalo veza za druge probleme koje izazivaju trajni sukob u toj Republici, a posebno je komplikovano problemom koji se odnosi na povlačenje teškog naoružanja iz kasarni iz Bosne i Hercegovine. UNPROFOR je dobio indikacije da je vođstvo JNA u Beogradu voljno da ostavi najveći deo svog naoružanja nakon povlačenja, ali vođstvo vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine nije voljno da to dozvoli" i onda u tački 8 govori: "Neizvesnost oko toga ko ima političku kontrolu nad srpskim

snagama u Bosni i Hercegovini je dalje iskomplikovalo situaciju“ i govori o tome da je: “Predsedništvo Bosne i Hercegovine u početku oklevalo da uđe u pregovore o tim pitanjima sa vođstvom Srpske Republike Bosne i Hercegovine“ a onda u tački 9, ovog izveštaja ...

SUDIJA MEJ: Mislim da ćemo morati da dođemo do pitanja. Šta želite da pitate lorda Ovena, gospodine Miloševiću?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ovaj izveštaj Butrosa Galija, pretpostavljam da ćete se složiti da verno odražava stvarno stanje na terenu, je li tako?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Kao što znate, ja nisam bio tamo u to vreme, ali mislim da se UN po pravilu uvek najviše trudi da odrazi situaciju na terenu, tako da ja nemam razloga da ulažem prigovor na, ili da kritikujem ono šta je rečeno u izveštaju.

SUDIJA MEJ: Da li to odražava situaciju koju ste vi videli kada ste stigli ili da li pomaže u tom pogledu?

SVEDOK OVEN: Situacija se dalje razvijala. Mislim da je istorijski ovo vrlo važan izveštaj, jer odražava složenu prirodu ovog rata i kako je ovo, na primer, blokiranje vojske u kasarnama, koje je korišteno ranije u Hrvatskoj i to je bio jedan aspekt te situacije, koji je doveo do osećaja, posebno među Srbima i delu njihove vojske, da se prema njima ne odnosi na fer način. Rezolucije koje su usledile tog istog dana i koje je usvojio Savet bezbednosti, odnosno ta Rezolucija je bila odbačena od strane Srba. Ja, s druge strane, ne mogu da vidim kako bi Savet bezbednosti mogao, s obzirom da je priznao Bosnu i Hercegovinu par dana pre toga, da učini, ili par nedelja pre toga, da učini bilo šta drugo osim da pokuša da osigura integritet novoformirane države.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznato i mislim da je to jedna izuzetno važna činjenica, lorde Ovene, da ovaj izveštaj Butrosa Galija, koji govori o tome da se vojska Jugoslavije povlači iz Bosne i Hercegovine i sve ovo šta sam vam citirao, da li vam je poznato da taj izveštaj uopšte nije razmatran na Savetu bezbednosti, da je bio sklonjen, a da je doneta onda rezolucija o uvođenju sankcija protiv Jugoslavije? Jer na osnovu ovakvog izveštaja ta odluka o uvođenju sankcija ne bi mogla biti doneta?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Znam kad je donesen izveštaj i znam da je to bilo istog dana kada je donesena rezolucija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznato da Savet bezbednosti u stvari ovaj izveštaj nije ni razmatrao? I nije bio upoznat sa ovim šta tvrdi Butros Gali.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ono šta ja znam je da je Generalni sekretar podneo izveštaj toga dana i da je toga dana i usvojena Rezolucija. Ja u to vreme nisam bio tamo ni u kakvom službenom svojstvu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja bih vam skrenuo pažnju još, još na jednu tačku ovog izveštaja, koji nesumnjivo govori o tome da Jugoslavija izvršava svoje obaveze *bona fides*, čitam vam tačku 10 koja kaže: „A kada je reč o povlačenju elemenata hrvatske vojske sada u Bosni, informacija koja je trenutno na raspolaganju Njujorku (New York) sugeriše da nije došlo do takvog povlačenja. UNPROFOR je dobio pouzdane izveštaje od pripadnika hrvatske vojske koji u uniformama deluju unutar, kao deo formacija Bosne i Hercegovine, iznutra deluju. Hrvatske vlasti konzistentno zauzimaju stav da hrvatski vojnici u Bosni i Hercegovini su napustili hrvatsku vojsku i ne podležu njihovom autoritetu. Međunarodni posmatrači, međutim, nemaju sumnje da deo Bosne i Hercegovine je pod kontrolom hrvatskih vojnih snaga koje bilo da pripadaju lokalnoj Teritorijalnoj odbrani, paravojnim formacijama ili hrvatskoj vojsci. Nejasno je u tim okolnostima kako da se ostvari povlačenje koje zahteva Savet bezbednosti“. A onda takođe u istom izveštaju u tački 9 kaže se: „S obzirom na sumnju koja postoji u odnosu na sposobnost vlasti u Beogradu da utiču na Ratka Mladića koji je napustio JNA, uloženi su naponi od strane UNPROFOR-a da apeluje na njega direktno, kao i kroz političko vođstvo Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Kao rezultat tih napora, general Mladić se složio 30. maja da prestane sa bombardovanjem Sarajeva, ali ja se nadam da neće da dođe do ponovnog granatiranja Sarajeva, ali je isto tako jasno da general Mladić i snage pod njegovom kontrolom su nezavisni akteri koji su izvan komande JNA“. Dakle, to su sve izvodi iz izveštaja Butrosa Galija za koji ni vi ni ja nemamo razloga da sumnjamo da je tačan. Dakle, da li je iz ovoga jasno, s obzirom da ste vi na svom početku, početku svog svedočenja govorili o odgovornosti Srbije za prisustvo JNA u Bosni, da je JNA tu bila decenijama, da se JNA upravo tada povlači iz Bosne i Hercegovine, a ne da dolazi u Bosnu i Hercegovinu i vrši nekavu agresiju na Bosnu i Hercegovinu? Je li to bar jasno?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, iako mislim da je takođe priznato da su se te snage iz Hrvatske vratile kroz Bosnu i Hercegovinu, neke od tih snaga nisu bile iz Bosne i Hercegovine, već sa područja Hrvatske. Ali ja se slažem da ovaj izveštaj jeste relevantan, odražava složenu haotičnu situaciju u to vreme u bivšoj Jugoslaviji. Međutim, bez obzira na to, on se ni na koji način ne udaljava od mog stava da nije bilo neophodno da oni nastave da se snabdevaju naftom, municijom, vojnom opremom i drugim potrebama iz Beograda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Drugo pitanje, ja se nadam da ćete se setiti jednog našeg razgovora kafa ste vi upravo pokretali to pitanje, od kuda toliko opreme, sredstava i tako dalje, kada sam vam govorio da upravo po konceptu opštenarodne odbrane, koji je postojao u Jugoslaviji, Bosne i Hercegovine kao centralna republika je imala najviše tih vojnih instalacija, skladišta, vojnih fabrika i tako dalje, jer je u vreme krize koja je nastala između nekadašnje Jugoslavije i Sovetskog Saveza (USSR, Union of Soviet Socialist Republics), uglavnom sve koncentrisano u tu centralnu republiku, da ne bi bilo izloženo neposrednim dejstvima ako dođe do sukoba? Pretpostavljam da se sećate tog razgovora?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, sećam se. I tačno je za delove Bosne i Hercegovine koji su bili pod kontrolom snaga bosanske vlade, isto tako delu Bosne i Hercegovine koja je bila pod kontrolom hrvatskih snaga. Sve snage su imale pristup municiji i fabrikama municije, ali bez obzira na to, ja ne znam podatke koliko ste vi municije dostavljali ili niste dostavljali. Ali o vremenu o kojem govorimo 1993. - 1994. godine postojalo je opšte uverenje da je municija prebacivana na drugu stranu, mada ja to ne mogu da dokažem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je bitno da, da razjasnimo zbog toga što je gospodin Najs nastojao da objasni da je upravo bilo suprotno. Lord Ovene, na prvoj strani vaše knjige "Balkanska odiseja" (Balkan Odyssey) koju je gospodin Najs uveo ovde u spis, vi govorite: "Na Balkanu ništa nije jednostavno, sve je prožeto istorijom, a složenosti unose zabunu i uz najbrižljivije proučavanje". U istoj knjizi ste konstatovali da u Bosni i Hercegovini nije sve kao što izgleda. Ja ći zato nastojati da u daljem toku postavljanja pitanja da nastojim da mi u svetlu vašeg znanja i iskustva pomognete da se razjasne stvari, koje kako sami kažete, nisu jednostavne i da se utvrdi ono šta jeste, a ne ono šta nekima izgleda da jeste. Vi kažete da je na Balkanu sve

prožeto istorijom. Te teme ste, bez izuzetka, pominjali u vašoj knjizi. Kad ste došli na dužnost glavnog pregovarača, odnosno kopredsednika, u Srbiji je vladalo mišljenje, kako se govorilo, da ste, kako bi se reklo, da citiram "antisrpski jastreb", to vam je poznato, je l' tako?

SUDIJA MEJ: Oprostite, lorde Oven. Počeli ste da postavljate pitanje tako što ste izneli da je sve prožeto istorijom i kako je teško da se ustanovi šta je prava istina i tako dalje. Hajde sada da probamo da postavljamo jedno po jedno pitanje. Da li vi želite da postavite neko pitanje ovom svedoku koje proističe iz istorije?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja sam postavio pitanje, gospodine Mej, da pretpostavljam da je lordu Ovenu poznato da je vladalo mišljenje da je on, 'antisrpski jastreb' kad je postavljen tu.

SUDIJA MEJ: U redu. On se složio s tim.

SVEDOK OVEN: Da, složio sam se.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad, nakon vašeg dolaska na mesto kopredsednika u Srbiji je vladalo mišljenje, koje pretpostavljam, vlada i danas, da ste vi spadali u onaj manjinski krug uglavnom korektnih i nezlonamernih posrednika. Je li vam i to poznato?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Nadam se da je to tako, zato što sam ja nameravao da postupam nepristrasno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sad u pogledu uzroka ratova, pozivam se na stranu 43 vaše knjige. Vi ste tu, ističući vaše opredeljenje da gledate unapred, a ne unazad, rekli sledeće, citiram vas: "Donekle sličan stav u javnosti usvojio sam u pogledu uzroka ratova u bivšoj Jugoslaviji. Bilo je dovoljno baviti se sadašnjim grozotama i budućim mirom ...

prevodioci: Molim vas da čitate malo sporije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Ono šta je trebalo da se učini pre raspada Jugoslavije bilo je zanimljivo pitanje, ali je unosilo veliki razdor. Osim toga, činjenice nisu bile baš sasvim onakve kako sam u početku mislio. Dok se izrazima agresor i žrtva vitlalo kao oružjem u propagandnom ratu, stvarno

stanje je očigledno bilo daleko složenije nego što je ta dihotomija nagoveštavala". Dakle, lorde Ovene, u početku ste imali i neke pogrešne predstave o stanju stvari, koje su bile rezultat propagandnog rata, je l' tako?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, mislim da je to tačno i svako ko bi došao u takvu situaciju kao ona u koju sam ja došao, će sigurno da otkrije više činjenica baveći se tom situacijom. Ali je svakako bilo puno pogrešnih predstava, a to važi i za sve ratove. Bilo je toga tokom istorije. To važi i za Sjedinjene Američke Države, gde postoji sada trenutno razna tumačenja onoga šta se tamo događalo tokom građanskog rata. I to će sigurno da postoji još u dogledno vreme. To se događalo i tokom onih meseci dok se raspadala bivša Jugoslavija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E upravo imajući i vidu da ste u navedenom citatu, a i na nizu drugih mesta u vašoj knjizi govorili o propagandnom ratu, ja želim da vam postavim nekoliko pitanja koja se tiču tog propagandnog rata. Na strani 164, u četvrtom pasusu vi navodite: "Ekipa vojnih posmatrača UN (UNMO, United Nations Military Observers) u blizini bolnice na Koševu u Sarajevu bila je očevidac kako bosanska posada postavlja minobacač na tlu bolnice i gađa preko bolnice srpsko područje. Zatim su se hitno spakovali i otišli, a posmatrači su samo videli kako pristiže televizijska ekipa i snimaju pod navodnicima srpski napad na bolnicu. To je bila ista ona bolnica koju sam mesec dana ranije posetio i koja me je šokirala rupama od bombardovanja u bolesničkoj sobi. Upitao sam generala Moriona zašto UN nisu izašle u javnost sa ovim problemom, želeo je da istina izađe na videlo, ali je rekao: Moramo da živimo ovde", nadam se da sam vas tačno citirao. Dakle, Muslimani su se služili provokacijama i po cenu žrtvovanja i vlastitih građana, iznalazili načine da optužuju Srbe, je l' tako?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: U ovom konkretnom slučaju snage bosanske Vlade su koristile propagandu, mislim da ovo treba da se stavi u određeni kontekst. Bilo je puno primera kada su korišćeni i srpska i hrvatska propaganda, ali ja se slažem sa ovim pasusom koji ste vi pročitali. General Morion je rekao: "Moramo da živimo ovde" i to je bila stvarnost. Gde god da su se oni nalazili, oni su morali da se sažive sa tom stvarnošću i da se bore sa onakvom situacijom kakvu su zatekli, a to smo morali i mi kao pregovarači.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali evo već na strani 130, u drugom pasusu pasusu vi kažete, pošto ste malopre spomenuli da je u ovom, u ovom konkretnom slučaju, ali vi kažete na strani 130, u drugom pasusu: "Uloga

žrtve je centralna tačka muslimanske propagande, a njen glavni nosilac i kreator je“, po vašim rečima, “bio podpredsednik Predsedništva Ejup Ganić“. Po njemu, vi kažete “da je izabran u Predsedništvo BiH 1990. godine kao Jugosloven“, pošto su birana dva Srbina, dva Hrvata, dva Muslimana, 1 Jugosloven. Ali sada opet vas citiram: “On ima jedan glavni politički cilj, naime, da američku vojsku uključi u borbenoj ulozi u bosanski rat, kako bi porazili Srbe“. Je li to bio glavni cilj muslimanskog rukovodstva, koji vi pripisujete Ejupu Ganiću, a u stvari se radi o celom muslimanskom rukovodstvu, na čelu s Izetbegovićem, je li tako?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja mislim da je ta strategija uvlačenja Amerikanaca u vojnom smislu bila nešto šta je Ganić pokušavao, zato što je on prethodno bio u Americi, radio u Americi i ja mislim da je on prilično iskreno smatrao da razume Amerikance i njihov mentalitet. Takođe je vrlo realistično procenjivao odnos snaga i smatrao je da sve dok se Amerika vojno ne uključi u postizanje rešenja i sporazuma, da neće biti pravde za muslimansko stanovništvo i donekle je istorija potvrdila njegovo mišljenje, jer kasnije su Sjedinjene Američke Države odlučile da upotrebe silu, u avgustu i septembru 1995. godine i to jeste promenilo situaciju.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, ja mislim da je svima nama teško da pronađemo stranu iz koje čita optuženi, zato što on koristi verziju koja nije na engleskom jeziku.

SUDIJA MEJ: Ja do sada nisam prekidao, iako nam je to svima smetalo, zato što nam se ne čini da je išta od ovoga što je pročitano bitno. Takođe me brine što prevodioci nemaju ovaj tekst iz koga se čita. Moraćemo da vidimo da li možemo ovo da rešimo.

TUŽILAC NAJS: Da, naravno. Ukoliko se lord Oven seća ovih pasusa, onda je u redu, ali možda bi voleo da vidi sam tekst.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Poslednji pasus koji je pročitao je strana 90 u engleskom tekstu.

SUDIJA MEJ: Da, ali postoje različite verzije. Izvolite, gospodine Miloševiću. Lorde Oven, naravno, ukoliko biste želeli da vidite pasus koji se čita, možemo da se zaustavimo da bismo to pronašli.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ako postoje razne verzije onda je to verovatno neka od verzija koju sam ja dobio, ali ja sam se potrudio da uvek kažem stranu iz kopije na engleskom jeziku.

SUDIJA MEJ: U redu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Govoreći o Ganiću navodite, citiram vas: "Prema njegovom gledanju, da bi taj cilj ostvario, a ne krije ga, ima pravo da koristi sva neophodna sredstva. Za njega cilj opravdava sredstvo. On orkestrira propagandu bosanske vlade, radi na svim nivoima u SAD: u Beloj kući (White House), na Kapitolu (Capitol Hill) i na televizijskim ekranima po američkim domovima. Zna da u Americi moraš da potrošiš novac da bi te čulo, te je s toga spreman da koristi medijske savetnike i da primeni sve moderne tehnike komuniciranja. Veruje da Srbi ne slušaju nikoga, ali da reaguju na silu. Njegova poruka Americi je jednostavna: "Mi smo žrtve", a kao i svi dobri propagandisti, ne usteže se da je ponavlja do besvesti. On odobrava publicitet koji Muslimane opisuje kao žrtve, strahuje da Sarajevo ne iščezne iz vesti, jer bi to značilo manji pritisak na američke političare da interвениšu. Sa muslimanskog stanovišta to je veoma opravdana, mada nemilosrdna, strategija, čiji se neprestani uticaj prečesto podcenjuje. Jer Ganićevu poruku, na smenu, prenose Šaćirbej i Silajdžić, obojica vični televizijskim i radio nastupima", je li tako lord Ovene, to je bila njihova praksa?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, da, uopšteno govoreći, da. Vi, naravno, čitate prevod, meni je svojevremeno bilo rečeno da je prevod dobro urađen i sada kada slušam ovo šta prevodioci kažu, naravno, ima nekih razlika, ali mislim da je sve u svemu prevod dobar i nemam nikakvih primedbi na ovo šta čitate.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jeste li vi imali prilike da o toj strategiji razgovarate sa Holbrukom (Richard Holbrooke)? Da razmenite svoja mišljenja o tome.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne. Zapravo ne. Gospodin Holbruk je kasno došao kad sam ja bio već pri kraju svoga mandata pregovarača. Ja sam razgovarao sa njim o čitavom nizu pitanja. On je jedan realista i ja ne mislim da bi se on nužno nesložio sa ovim, ali naravno, na njemu je da on sam to kaže.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pitao sam vas iz sasvim praktičnog razloga, jer kad smo on i ja razgovarali, on je govoreći o ovom, o ovoj strategiji, to definisao, govoreći o Izetbegoviću: "Bezobzirno ...

prevodioci: Molimo gospodina Miloševića da pazi na mikorofon.

SUDIJA MEJ: Ja nisam sasvim siguran da ovaj svedok može da kaže nešto o gledištima gospodina Holbruka.

SVEDOK OVEN: Ja sigurno ne mogu da vam potvrdim, da li je on stvarno nešto rekao ili ne. Ja znam Dika Holbruka i ja znam da je on bio prilično uspešan i da je on konačno izdejstvovao Dejtonski sporazum (Dayton Accord) i ja sam se veoma radovao što je rat makar završen 1995. godine, mada bih bio srećan da se završio ranije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema mojoj engleskoj kopiji sa koje ja citiram prevedene delove, ovo je na strani 133, pasus 2, vi kažete, govoreći o sporazumu o demilitarizaciji Sarajeva: "Otkrio sam da najsnažniji otpor našem sporazumu ne dolazi od bosanskih Srba, već od Ejupa Ganića. Demilitarizacija Sarajeva bi uklonila najmoćnije oružje iz njegovog propagandnog arsenala za uvlačenje Amerikanaca ...

SUDIJA KVON: To je strana 90.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Gotovo je priznao da mirno Sarajevo nije u njegovom interesu. On je više voleo produžavanje opsade. Pošteno govoreći, pribojavao se da bi demilitarizacija mogla da dovede do zamrzavanja borbene linije koja deli grad". Dakle ...

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Gospodine Miloševiću, ja se slažem sa vama da je to tačan citat, ali se sećam da ste i vi koristili iste reči kad ste Karadžića i Krajišnika pokušavali da uverite da je u njihovom interesu da pristanu na demilitarizaciju Sarajeva i da prestanu da ga bombarduju. I stoga nikad nisam mogao da shvatim to jeste li vi videli koliko štete to nanosi srpskim interesima, a niste iskoristili vaš uticaj da biste ih naterali da prekinu s tim, to je ono šta meni nije bilo jasno. Vi ste znali da to šteti srpskim interesima, međunarodno gledano da to nanosi štetu Srbima u Srbiji i Crnoj Gori, kao i Srbima u Bosni da nastave sa tom suludom opsadom Sarajeva gde je bilo ko mogao da bude ubijen na ulici. Ja sam lično to iskusio. Ja sam bio u Sarajevu

puno puta i video sam kakva je šteta tamo naneta sporadičnim granatiranjem i pucanjem iz snajperskog oružja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nema sumnje da je svakom normalnom čoveku bilo jasno da to donosi, nanosi štetu svima. I nema sumnje i u to, a i vi to potvrđujete, da sam nastojao da iskoristim sav svoj uticaj da se to prekine. Samo očigledno da taj uticaj nije bio dovoljan. Međutim, poenta ovoga, uz još jednu, uz ovo šta ste vi rekli je da bi to dovelo do zamrzavanja stanja koje deli grad. Ja želim da vam pokažem kartu Sarajeva, etničku kartu Sarajeva, prema popisu od 1981. godine, koja pokazuje u stvari, da se Srbi u celoj toj borbi oko Sarajeva, u stvari, nalaze na svojim teritorijama. Evo videćete, ovde je teritorija gde Srbi predstavljaju apsolutnu većinu obeležena plavo, Muslimani zeleno, a Hrvati žuto. Pretpostavljam da nema niko od stranaca ko je od vas kompetentniji da pogleda karte. Mnogo ste se bavili kartama.

SUDIJA MEJ: Lorde Oven, pre nego što to uradimo želeo bih da vas nešto zamolim. Optuženi nije postavio pitanje, ali je izneo nešto u svom pitanju, dao jednu karakterizaciju i vi možda možete to da potvrdite. 'Ja sam lično pokušavao da iskoristim svoj uticaj da se to sve prekine, ali sasvim je jasno da taj moj uticaj nije bio dovoljno jak', dakle to je optuženi rekao, a onda je prešao na nešto drugo. Možete li, molim vas, da kažete Pretresnom veću, da li se slažete sa tom tvrdnjom, dakle pre svega da je optuženi pokušavao da iskoristi svoj uticaj da bi se to sve prekinulo, a drugo, da taj njegov uticaj nije bio dovoljno jak?

SVEDOK OVEN: Kao što sam ja pokušavao da iznesem u svom svedočenju do sada, tokom pregovora i tokom direktnih razgovora koje smo imali o demilitarizaciji Sarajeva ili o karti Sarajeva i kad smo raspravljali o tome kako da rešimo problem Sarajeva, kako i u okviru plana Vens-Oven, tako i u okviru plana Kontakt grupe i Evropske unije, apsolutno je tačno da predsednik Milošević jeste shvatao većinu problema i da se zajedno sa Srbima iz Bosne zalagao za iznalaženje rešenja za to. Prema tome, on jeste u pravu kada kaže da smo mi proveli puno, puno sati nad ovom kartom. Predsednik Izetbegović je takođe bio prisutan, a ponekad i gospodin Silajdžić. Gospodin Ganić skoro nikad nije bio tamo. Mislim da zapravo nikad nije ni bio na tim pregovorima. Dakle, ono šta mene čudi je sledeće, kad je video kakva je logika, kakva se logika krije iza tog rešenja, kad je, recimo, shvatio da nije održivo da Srbi i dalje nastave da drže sve puteve, sve ceste i sve železničke pruge

koje ulaze u Sarajevo, kad su Karadžić ili Krajišnik odbili da pristanu na to, zašto onda predsjednik Milošević nije njima rekao: "Ukoliko vi nastavite da se ponašate ovako, ja ne mogu da dozvolim da srpski narod u Srbiji i Crnoj Gori i dalje pati pod međunarodnim sankcijama i stoga ja zahtevam da vi ili ovo prihvatite ili ćemo mi da prekinemo svaku vrstu pomoći vama". Ja sam urgirao kod njega više puta da to uradi, ali naravno, on je shvatao problem i shvatao je da nije lako da se reši taj problem. Gledajući taj problem, nije bilo velikog neslaganja između njega, predsjednika Izetbegovića, mene i gospodina Stoltenberga. Mi smo se u opštim crtama slagali oko toga šta treba da se uradi, ali glavni problem je u tome, ja na žalost ne mogu da izgovorim ovo ime, mislim da se radi o Rajlovcu, to je mesto gde se rodio gospodin Krajišnik i to je bilo brdo koje je imalo dominantan strateški položaj. On nije bio spreman da ga preda. On je hteo da ima pristup na Ilidžu i Lukavicu i da ima sve puteve koji su vodili do tog područja. Predsednik Izetbegović nije mogao na to da pristane i predsjednik Milošević je znao da Izetbegović nije mogao na to da pristane i on se raspravljao sa Karadžićem u mom prisustvu, uveravajući ga kako to nije razumno, a onda bi odedanput se pojavio Krajišnik sa nekim drugim rešenjem. I onda su oni to ignorisali. Po meni sledeći logičan korak je bio da se oni prinude na to. Kao što znate, srpski narod jeste bio izložen negativnim posledicama i to teškim negativnim posledicama zbog ekonomskih sankcija. Iako se nafta švercovala, ipak bi mi kad bismo posećivali Beograd, videli kako se oteže kilometrima red za benzin i životni standard srpskog naroda i u Srbiji i u Crnoj Gori je godinama opadao, i 1993. i 1994. i 1995. godine. Prema tome, ja kao političar, nisam shvatio zašto oni nisu nametnuli rešenje.

SUDIJA MEJ: Hvala vam. Izvolite gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa vi ste sami rekli, lorde Oven, da smo proveli sate u argumentovanju razloga da se prihvate ti mirovni planovi. Da li vi smatrate da je trebalo da upotrebimo silu protiv Republike Srpske? Pošto osim argumenata bi jedino bila moguća sila. Zar ste smatrali da mi treba silu da upotrebimo, da Srbi napadnu na Srbe da bi rešili probleme? Mi smo se opredelili za politička sredstva. Nastojali da političkim sredstvima rešimo.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa ne mislim da je bilo neophodno da vi koristite silu, ja mislim da je ono šta je trebalo vi da uradite, je da prekinete dostavu goriva i da prekinete bilo šta drugo, osim obične humanitarne po-

moći. Da prekinete dostavu municije, da prekinete, obustavite saradnju kao i mnogo drugih stvari. Moramo da se podsetimo da su tokom ovog perioda avioni još uvek leteli, dakle nije se primenjivala zabrana leta. Zapravo sve do duboko u 1993. godinu nastavili su da lete i avioni i helikopteri. Prema tome, gledajući unazad mislim da ima puno područja gde biste vi trebali sebe da pitate zašto ih niste prisilili da to razmotre. Ne mislim prisilili koristeći silu, mislim da je nerealistično da se traži od jednog srpskog vođe da napadne i koristi silu protiv drugih srpskih vođa. Ja nisam to nikad tražio.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E hvala, hvala vam što bar to konstatujete, a da li, dakle, osim političke argumentacije o tome, da je to protiv interesa i Srba u Bosni i Srba u Srbiji i građana u Srbiji i Crnoj Gori i svih praktično u nekadašnjoj Jugoslaviji, uz pritisak koji je izvršen time što je stavljena zabrana, to je za nas bila vrlo bolna mera, vrlo bolna mera i praktično se i svodilo na humanitarnu pomoć osim toga. To je najbolnija mera koju smo upotrebili da postavimo rampe na Drini. Pa vaši predstavnici, bio je general Bob Pelnas (Bo Pellnas), Šveđanin, to je bila naša inicijativa da, da zatvorimo upravo zato što smo mislili da je to u interesu Srba i u Bosni i Srba u Srbiji i čitavog naroda, da bi se došlo do mira. Šta je to što je drugo moglo da se uradi. Gde je tu granica, gde je tu mera koju vi smatrate da nije učinjena, a da je mogla da bude učinjena? Ako smo već isključili primenu sile, šta je sasvim logično, jer to nikad ne bi uradili.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ja mislim da pre svega obustava dostave materijala preko Drine i zatvaranje granica za takve strateške materijale kao što su nafta, municija, oprema i tako dalje, da to sve nije urađeno sve do kraja avgusta 1994. godine, koliko se ja dobro sećam. Prema tome, ja sam želeo da vi to uradite odmah posle odbijanja Vens-Ovenovog plana na Palama. Ja sam svakako želeo da vi to uradite tokom nekih delova pregovora oko akcionog plana Evropske unije, ali sam naročito želeo da to uradite pošto je stvoren plan Kontakt grupe. Prema tome, osnovno pitanje je jeste li vi to radili zaista, jeste li vi zaista obustavili dostavu ključne vojne opreme generalu Mladiću u tom periodu od septembra 1994. godine, pa dok NATO nije stupio u akciju u avgustu i septembru 1995. godine. Dakle, mislim da je to ključno pitanje da ga vi postavite i da objasnite sudijama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Lorde Ovene, mi smo primenili politički pritisak u kombinaciji sa zatvaranjem, ali svakako ne tako da ubijemo Srbe. Mera koja je za nas bila veoma bolna, bila je maksimum koji je mogao da se

upotrebi kao sredstvo političkog ubeđivanja. Ali svakako ne preko granice koja bi ugrozila njihov opstanak. A to niko ne bi uradio, vi to dobro znate.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa ja sam ovde da svedočim samo o onome o čemu znam. Vi znate da smo gospodin Stoltenberg i ja preuzeli taj zadatak u ime konferencije, nevoljno, znajući da najverovatnije nećemo uspeti da iskoristimo sve resurse koji su bili potrebni. Međutim, mi smo to ipak preuzeli na sebe, zato jer smo smatrali da je to bila sasvim, da je taj pritisak bio legitiman i potreban i ja se nadam da on jeste proizveo nešto više realizma među bosanskim Srbima. Ali plan Kontakt grupe, dakle tih pet velikih zemalja i karta koja je išla uz plan, nisu proizveli, nisu doveli do rezultata. Iako je ta karta malo bila različita od karte koja je bila napravljena u okviru akcionog plana Evropske unije. Vi ste mi rekli da gledajući unatrag mislite da je vreme kada smo bili najbliže rešenju, bio decembar 1993. godine kad smo raspravljali o akcionom planu Evropske unije. Na papiru smo zaista bili veoma blizu i trebali smo da pronađemo još sasvim nešto malo više teritorije za predsednika Izetbegovića u istočnoj i zapadnoj Bosni. Razgovarali smo o 0,5 posto teritorije Bosne i Hercegovine i to je mogla da bude tačka kada bi stvarni pritisak na Karadžića zaista mogao da bude važan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa upravo sada govorite o tim pregovorima, ja ću morati da se vratim na ovu temu koju sam započeo, samo da je dovršim, ali da napravim jednu digresiju. Lorde Ovene, vi se dobro sećate, pregovarale su tri strane koje su predvodili Izetbegović, Karadžić i Boban, srpska, muslimanska i hrvatska. Tuđman i ja prisustvovali smo na vaš poziv da pomognemo ubrzavanje procesa. Mi nismo bili pregovarači, rekao bih, predsednici dve susedne republike koji žele da iskoriste sav svoj mogući uticaj da ubrzaju mirovni proces. I ja sam sve vreme imao utisak da nam je cilj isti. A vi se sećate mog stava, da će mir biti postignut onda ako se podjednako zaštite interesi sva tri naroda, i Srba i Hrvata i Muslimana. Dakle, nije bila reč u našem stavu u bilo kakvoj privilegiji za bilo koji narod, već isključivo o nastojanju da se ravnopravno tretiraju sva tri naroda, odnosno njihovi interesi. A da li možete da poreknete da je u tom pravcu bilo sve naše nastojanje i da sam ja, na primer, lično smatrao da je to interes srpskog naroda u Bosni i Hercegovini da se što pre postigne mir.

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, ja mislim da ste vi to tako videli, ali, kao što sam već rekao, tu nešto nedostaje, a to šta nedostaje je to da ste vi svoju moć i svoj uticaj koristili za pregovaračkim stolom, ali kad niste mogli nekoga da nagovorite, onda ste se zaustavili. Spomenuli ste i predsednika Tuđma-

na. Postoji puno stvari gde se ja nisam slagao sa predsednikom Tuđmanom, međutim on je efektivno kontrolisao pregovarački položaj Mate Bobana dok vi na Palama u maju 1993. godine niste bili spremni da upotrebite istu silu nad Karadžićem, Krajišnikom i generalom Mladićem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa zar vam nije, jeste vi pročitali moje istupanje na Palama 1993. godine?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pročitao sam samo odlomke koje je pripremio "Tanjug", ali znam da je to sada u nekom dokumentu, neko mi ga je malo ranije pokazao i želio bih da ga pročitam. Ali u svakom slučaju, ja ne sporim da ste vi otišli na Pale sa željom da ih nagovorite. To je moj sud. Ima ljudi koji smatraju da sam naivan zato što tako mislim i da postoji nekakav komplikovani aranžman u kojem vi niste želeli da postignete rešenje. Moj stav je da jeste želeli da postignete rešenje koje je delio i premijer Micotakis (Konstantine Mitsotakis) iz Grčke. Znam da je to stav i predsednika Čosića, koji se nije uvek slagao sa vama u tim pitanjima. On je takođe govorio na Palama i ja smatram da je on, to su mi rekli i on i profesor Stojanović, da ste vi ozbiljno mislili to na Palama. Pitanje za sve nas je sada, a ja sigurno delim izvestan stepen odgovornosti za to, zašto smo mi dozvolili grupi na Palama da blokira rešenje koje je bilo u interesu svih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je dobro pitanje, ali pretpostavljam da i vi znate da je to bilo izvan mogućnosti uticaja Beograda, i zato je i došlo do referenduma tamo, upravo zato što je taj pritisak bio veliki i nije bilo drugog odgovora. Zato je kasnije došlo i do referenduma. Ali da se vratimo na ovu temu lorde Ovene, vi kažete, ja stalno vidim da se moja kopija engleskog izdanja razlikuje. U pauzi koja će uskoro da nastupi ja ću da pokušam da usaglasim sa vašom kopijom, odnosno onom koju imaju svi ovde, razliku, ali ako je ovo predhodno bilo na strani 90, onda je i ovo sledeće na strani 90. Govorite o poseti bolnici Koševo tih dana, kad ste bili šokirani zbog nedostatka grejanja, dogovorili isporuku nafte da bi bolnica bila zagrejana za Božić i onda kažete, citiram vas: "Na žalost, Ganić je izgleda blokirao sporazum. Nafta je u Koševsku bolnicu pristizala nekoliko dana, da pokrije predstojeći božićni period, ali je potom preusmerena za vojne potrebe". Možete li to da prokomentarišete?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: A to je ono šta ja smatram da je činjenično tačno. Ali ako mogu da se nadovežem na naše poslednje razgovore, u mojim pisanim beleškama, ne znam koliko ste ih videli, kad govorim o situaciji

posle debate u Skupštini bosanskih Srba na Palama u korespondenciji ministrima spoljnih poslova Evropske unije od 27. aprila 1993. godine, opisujem situaciju i mislim da ništa šta sam sada u sudnici rekao, nije različito od onoga šta sam napisao u tom telegramu ministrima spoljnih poslova Evropske unije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ova politika pravljenja žrtve od muslimanske strane imala je nesumnjivo jednu podršku iz inostanstva, jer vi kažete u svojoj knjizi, to je nekih desetak strana dalje. “U ovoj fazi propagandni rat je preko odnosa sa javnošću postao odlika rata u Bosne i Hercegovine. Dokumenti registrovani kod Ministarstva pravosuđa SAD, pokazali su da je Hrvatska plaćala vašingtonskoj firmi za odnose sa javnošću *Rudder-Finn Global Public Affairs* 10.000 dolara mesečno plus troškovi, kako bi prenosila povoljnu sliku o Hrvatskoj članovima Kongresa (United States House of Representatives.)” i tako dalje. “Sa svoje strane bosanska vlada je takođe plaćala usluge koje su uključivale pisanje i plasiranje komentara, kolumni spoljnih saradnika i pisama urednicima. Prema “Atlanta Žurnal” (Atlanta Journal) od 28. februara 1993. godine, od juna do decembra, dakle za nekih manje od šest meseci, Ruder-Fin je u ime bosanske Vlade organizovao više od 20 intervua kod najvećih novinskih organizacija u SAD-u. Radi se o 13 saopštenja, 38 ažuriranja vesti putem faksa, 17 zvaničnih pisama i osam zvaničnih izjava, utanačio sastanke bosanskih funkcionera sa kandidatom za podpredsednika Alom Gorom (Al Gore), državnog sekretara Iglbergerom (Lawrence Eagleburger), deseticom uticajnih senatora, uključujući i lidera većine, Džordža Mičela (George Mitchell) i lidera manjine Roberta Dola (Robert Dole), obavio 48 telefonskih razgovora sa članovima predsedničkog doma, 20 razgovora sa članovima Senata (US Senate), preko 80 sa novinskim kolumnistima” i tako dalje i onda kažete: “U međunarodnom komitetu za bivšu Jugoslaviju ...

prevodioci: Molimo vas da čitate sporije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: “U međunarodnom komitetu za bivšu Jugoslaviju nismo imali sredstva kojima bi se moglo parirati ili uticati na ovako nešto.” Možete li to da prokomentarišete?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, postojala je propagandna bitka, ako želite taj izraz, odnosno javna debata u Sjedinjenim Američkim Državama i svaka strana iz bivše Jugoslavije iznosila je svoje argumente. S vremena na

vreme, mi pregovarači pokušali smo da osiguramo da to bude nešto uravnoteženija debata i ljudi su shvatili složenost tih pitanja. U Sjedinjenim Američkim Državama dosta dugo postojala je jedna jako velika struja javnog mnjenja, koja je smatrala da su Srbi u Bosnu svi došli iz Srbije, nisu shvatali da oni zaista žive u Bosni i Hercegovini, koja je bila deo bivše Jugoslavije, jedna od republika. Ali međutim mislim da ovde ne smemo nešto da zanemarimo. Dok su ti pregovori trajali, svakog dana, svakog meseca, svake godine ginulo je sve više i više ljudi. Sve više i više ljudi bilo je etnički očišćeno i na terenu su se stvarale nove činjenice i ja sam smatrao, a ponekad sam smatrao da ste vi delili moj stav, da je mirovno rešenje hitno potrebno. To je tragedija, jer u to vreme nismo uspeali da zaustavimo taj rat, a jedan nesavršeni mir bio bi daleko bolji od nastavka rata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa to je lorde Ovene stav koji smo svi delili. Na kraju krajeva, stav za koji smo se svi zalagali. Naime, jasno je bilo da nema svirepijeg rata od građanskog i da se tu ništa ne može mnogo popravljati, da je jedini način da se samo taj rat zaustavi, a valjda je u tom pravcu bilo sve ono šta je predstavljalo zajedničke napore da se zaustavi rat u Bosni i Hercegovini. Tri godine smo o tome razgovarali, tri godine smo o tome, u to ulagali napore. Zar je to nešto šta neko može da porekne?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Ne, ali ja nisam uspeo nagovoriti Evropsku uniju, niti zemlje NATO pakta da primene silu kako bi se postiglo rešenje. Mi nismo imali ista ograničenja. Tražiti od mene da se primeni sila nije bilo isto kao i tražiti od vas da primeni silu, a vi niste bili spremni iskoristiti vašu političku i vojnu moć da presečete linije snabdevanja vojske bosanskih Srba u takvoj meri da bi oni bili prisiljeni prihvatiti rešenje za koje ste vi lično mislili da je pravično prema njima. To je pitanje koje treba da postavite. Ja neću da ustuknem pred time da priznam da nisam uspeo da mobilišem zapadni svet. Dobro, u to je bila uključena i Rusija (Russia). Ali u svakom slučaju dakle, nisam uspeo da ih mobilišem da se prekinu linije snabdevanja na najblaži vojni način na koji je to bilo moguće da se učini. A ja vas sada pitam zašto vi niste primenili vašu moć da presečete linije snabdevanja? Vi ste to pokušali da učinite, ali nisam siguran da ste to zaista pokušali da učinite punim srcem u septembru 1994. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa to je sad, to je stvar vašeg utiska, ja kažem da je to za nas bila jedna veoma bolna mera upravo zato što smo je činili, inače ne bi bila ni najmanje bolna da, da je to bilo nešto drugo. Vi

sami govorite u knjizi, lorde Ovene, da čak ni vojnici UN-a nisu baš bili načisto kako treba da se ponašaju. Ja ovde imam iz 578. strane vaše knjige, ali to očigledno ne odgovara kopiji koju vi imate, iako je i to englesko izdanje. Vi govorite, citiram vas, ali ćete se setiti verovatno da je to veoma tačno: "Za vojnike UN-a na terenu, nepristrasnost je značila da pretnja bosanskim Srbima vazдушnim napadima, zbog držanja teškog naoružanja u zonama isključenja, podrazumeva i pretnju napadima na bosanske Muslimane ako budu koristili takvo oružje ili pokušali da zadobiju vojnu prednost. Takođe, bliska vazдушna podrška morala je da se odnosi na sve strane u sukobu. Američkim komandantima u NATO-u nije bilo dozvoljeno da prihvate ovu stegu nepristrasnosti, jer su imali naređenje da se obrate Vašingtonu ako se pojavi pitanje preduzimanja akcije protiv bilo koga drugog, osim Srba", završavam vaš citat, pa vam postavljam pitanje, da li je ovakav pristup spolja, podsticao Muslimane da ne okončaju dejstva, da nastave sa delovanjem koje su imali, po ovom modelu, koji ste vi nazvali Ganićev, a ja mislim da je bio model celog njihovog rukovodstva? Je li tako ili nije, lorde Ovene?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Da, pronašao sam taj citat, strana 391 za ove koji čitaju iz ovog izdanja u mekom povezu. Držim se svega šta sam tamo rekao. Mi smo svi morali da naučimo mnogo o održavanju mira u periodu ratova u bivšoj Jugoslaviji. Svi smo mi tu počinili greške i ja tu ubrajam i sebe. Mislim da niko od nas ne može da se ponosi onim šta se dogodilo tokom tih ratova. Ja mislim da potraga za nepristranošću predstavlja jedan težak zadatak, dok je u toku rat. I kao šta sam rekao, možete da budete nepristrasni u pregovorima, ali ne možete da budete neutralni, kad je reč o stvarima poput etničkog čišćenja ili poput poteza kojima se krše Ženevske konvencije (Geneva Convention). Zato mislim da moramo da se suočimo sa činjenicom, da uprkos svim tim pregovorima i tokom tih pregovora, sve je to i dalje trajalo. Ja mislim da iz toga možemo samo da zaključimo da je vaše područje aktivnosti, kao što ste priznali, bilo to da izvršite pritisak, ali da ne koristite silu. Ja ne negiram da je bilo nemoguće za bilo kojeg vođu u Beogradu koristiti silu protiv bosanskih Srba, ali ja mislim da me još uvek niste uverili zašto niste iskoristili druge oblike političkog i vojnog pritiska koji su vam stajali na raspolaganju, kako bi prisilili te izuzetno tvrdokorne i tvrdoglave ljude da naprave kompromis kako bi se prihvatilo mirovno rešenje tada na Palama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, lorde Ovene, dakle ja sam odgovoran zašto nisam prisilio susednu državu da uradi nešto šta sam zaista

smatrao da jeste u interesu srpskog naroda, šta nije sporno. Kojim sredstvi-
ma? Ako isključimo silu koja je zaista jedno neprihvatljivo sredstvo sa svakog
stanovišta, pre svega, moralnog.

SUDIJA MEJ: Već smo se pozabavili tim pitanjem. Ali, pitaću lorda Ovena
da li prihvata karakterizaciju ovu koju ste vi izneli u vašem pitanju. Dobro,
možda je to pitanje koje mi moramo da postavimo, na koje ćemo mi morati
da odgovorimo. Možda nije na svedoku da govori o tome, ali optuženi kaže:
“Ja nisam odgovoran da prisilim susednu državu da učini nešto šta je i po
mom mišljenju bilo u interesu srpskog naroda“. Da li se tako može okarakte-
risati vaše razumevanje situacije ili biste radije to stavili po strani?

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, vi ste ispostavili jednu negaciju u citatu, radi se
o tome da on nije prisilio susednu državu.

SUDIJA MEJ: Da, nije prisilio susednu državu.

SVEDOK OVEN: Pa postoje dva tumačenja korištene reči “prisilio“. Ja sma-
tram da je on trebao da ih prisili da pristanu na sporazum, koristeći vojne,
ekonomske i privredne pritiske koje je imao na raspolaganju, budući da su
se nalazili u susednoj državi na koju su se ljudi u Republici Srpskoj oslanjali u
dostavi materijala, kako bi mogli da ratuju. Ja mislim da je on to trebao da
učini i tada bi imao daleko veću težinu u očima zapada da je za pregovarač-
kim stolom radio ono šta je radio, a onda to podupro i silom, kao što sam
rekao, vojnom i političkom. Ali ne mislim tu na pucnjavu i bombardiranje,
nego na presecanje linija snabdevanja koje su njima omogućavale da nastave
rat. I to je bila velika greška predsednika Miloševića. Ja sam siguran da on
takođe može da uperi prstom na mnoge moje greške.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa nemam nameru da upirem na vaše
greške prstom, lorde Ovene, ali da li dozvoljavate malo drugačiju formu-
laciju ovoga šta ste rekli. Rekli ste: “Oslanjali su se na nas kako bi mogli
ratovati“. A da li dozvoljavate formulaciju “oslanjali se na nas kako bi mogli
preživeti“? Da je pitanje njihovog preživljavanja bilo suštinsko pitanje u ko-
me su se oni oslanjali na nas i u kome smo mi imali svaku obavezu da im
pomognemo da prežive. Upravo tim Srbima koji su tu živeli vekovima na
tim prostorima, a ne došli iz Srbije besni da zauzmu nečiju teritoriju. Pravite
li razliku između ratovanja i preživljavanja?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Mislim da ste u pravu kad se niste mešali u stvarnu, istinsku humanitarnu pomoć bosanskim Srbima u septembru 1994. godine i dalje. Ali mislim da još uvek morate da uverite ljude, među kojima sam i ja, u to zašto to niste učinili i ranije i zatim kad jeste uveli ograničenje na snabdevanje, jeste li se zaista pobrinuli da se njima više ne dostavlja municija, da im se ne dostavlja oružje i da im se ne dostavlja gorivo. Vi možete da kažete da je gorivo delimično i humanitarni predmet, i isto dizel gorivo koje pokreće tenk, pokreće i traktor. Međutim postoji tačka na kojoj može da se izvrši pritisak, kako bi se ljudi usredsredili na jednu stvar i učinili stvari koje su inače, koje inače nisu bili voljni da učine. A to vi niste uradili.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je pitanje procene i mere, razlike između tenka i traktora, bolnice i municije, koju je vrlo komplikovano odrediti. Ali evo, poslužiću se i dalje citatom iz vaše knjige koje, to je na mojoj engleskoj verziji 321. strana, jer maločas smo u citatu videli da UN nije mogao da bude nepristrasan, što ste sami rekli. Citiram šta vi kažete: "Ovi visoki oficiri UN bili su praktični vojnici, koji su se suočavali sa veoma teškim problemima na terenu i neminovno smatrali da je njihova uloga da održavaju red, oslanjajući se na klasične uzore i iskustvo predhodnih mirovnih operacija UN. Ono šta su teško mogli da shvate da su bosanski Muslimani iz sasvim razumljivih razloga, upravo protiv reda. Nered i destabilizacija su bili suštinski delovi strategije bosanskih Muslimana. Morali su da onemoguće da se kod ljudi uvreže srpske linije fronta kao stalne granice. Takođe, nisu videli ništa loše u tome da ih UN štiti u bezbednosnim zonama, a da oni istovremeno napadaju iz njih. Pretpostavljao sam da muslimanski komandanti smatraju da to nije njihov problem što Savet bezbednosti UN-a usvaja nedosledne rezolucije. Potrudite se da izvuku sve šta mogu i šta je u njihovom interesu. U suštini, UN i komandanti bosanskih Muslimana morali su jedni drugima da idu na nerve i bilo je tužno slušati kako razni generali u Sarajevu, Kanađanin Mek Kenzi (Lewis MacKenzie), Francuz Morion, Belgijanac Brikmon (Francis Briquemont), zatim britanski generali Rouz (Michael Rose) i Smit (Rupert Smith) pre njega, bivaju lično kritikovani u Sarajevu i Americi da su prosrpski nastojeni, dok su nastojali da sprovedu i humanitarni i mirovni mandat koji zahteva nepristrasnost. Povodom mnogih od ovih spornih pitanja, Savet bezbednosti UN se pod pritiskom SAD-a čak nije ni trudio da se pretvara da je nepristrasan". Nadam se da je ovo tačan citat. Znači lorde Ovene, biti nepristrasan, tumačeno je kao prosrpski odnos. Biti na strani Muslimana,

bilo je nešto šta je dozvoljeno i poželjno i takav je odnos tretiran kao nepri-
strasan. Da li ste vi imali sličnih teškoća?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Pa ja sam pokušavao da shvatim stajalište Vla-
de Bosne i Hercegovine u tom slučaju. Možda to vi niste sami želeli iako ste
ponekad, čini mi se, to pokušavali. Predsednik Izetbegović se nalazio pod
opsadom u svom glavnom gradu. Video je da je najveća populacijska grupa
smanjena nekih 10 posto ili možda malo više ponekad, još uvek su u toku
bili etničko čišćenje, logori, Muslimani su držani u groznim uslovima, nast-
avljalo se granatiranje, snajpersko delovanje i on je smatrao, šta je donekle
bilo i opravdano, da svet sve to ignoriše. Naravno, on nije mogao da se složi
s time da se tadašnja situacija zamrzne, zato jer je ta situacija bila jako loša
za bosanske Muslimane. Bila je jako nepravična i zato smo i gospodin Vens
i gospodin Stolterberg i ja shvatili da su prekidi vatre nešto s čim, o čemu
nismo imali iluzija, jer oni nisu održavani. Ljudi bi napustili pregovarački sto
i odmah nastavili da pucaju. Prema tome, to nisu bili iskreni sporazumi o
prekidu vatre. Drugo, oni bi na taj način zamrzli nepravičnu situaciju i zato
smo mi tražili rešenje. Opšte rešenje i logika u osnovi tih napora bila je da
se spremi jedan paket i kad imamo takav paket, onda moramo da izvršimo
pritisak da se postigne rešenje i to nismo učinili. Vi ste sa vaše strane kontro-
lisali snabdevanje, a mi s naše strane nismo upotrebili dovoljnu silu, kako bi
se to snabdevanje omelo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi, lorde Ovene, pošto ste neko-
liko puta pomenuli etničko čišćenje, logore i slične i slične stvari, pa nije li
vama bar, kao osobi koja je bila prisutna sve vreme na tim prostorima, jasno
bilo da sve tri strane u sukobu vrše ta dela, da nema nevine strane? Da li
vam je poznato koliko je stotina hiljada izbeglica, na primer, bilo u Srbiji?
Čak pre onih događaja 1995. godine u Krajini, koliko stotina hiljada? Koliko
je od toga desetina hiljada bilo Muslimana iz Bosne, koji su pobeгли u Srbi-
ju, da tamo nađu, da tamo našu spas? A koliko Srba iz Bosne i iz Hrvatske,
takođe žrtve etničkog čišćenja? Koliko logora za Srbe u Bosni i Hercegovini,
koliko logora za Srbe u samom Sarajevu i tako dalje? Dakle, kad govorite o
etničkom čišćenju, o logorima, je li jasno koliko ih je bilo na strani Muslima-
na u isto vreme?

SVEDOK OVEN – ODGOVOR: Gospodine Miloševiću, ja sam prihvatio pu-
no odabranih citata iz moje knjige i pokušao sam da o njima dam prikladne
interpretacije, ali mogu da vam pokažem mnogo više citata gde ja jasno
stavljam do znanja da nije postojala jednakost kad se radilo o nedelima.

Dakle, tu nije bilo jednakosti. Bilo je apsolutno jasno da su bosanski Srbi počinili mnogo više dela koja su izazvala ubijanje, zlostavljanje, izglednijavanje, silovanje i da su dakle, prouzrokovali mnogo više takvih slučajeva nego bilo Muslimani, bilo Hrvati. Jasno je da vi želite da branite srpski narod, ali nema ni jednog nepristrasnog posmatrača koji je bio u Bosni i Hercegovini tokom svih tih godina, a koji nije došao do zaključka da su bosanski Srbi činili mnogo više prekršaja i nedela, nego bosanski Hrvati ili bosanski Muslimani i stoga se možda čini da javno mnjenje nije bilo nepristrasno. Možda se to čini vama, zato što je međunarodna javnost videla da postoji jedna sistematičnost u vršenju agresije, nasilja, rasizma, protiv kojeg su se oni bunili i zato se ovaj predmet sada i vodi pred ovim Sudom i ovo su sasvim legitimna pitanja, koja moraju da se razreše, ukoliko mi želimo da sprečimo ovakve primere u buduće.

SUDIJA MEJ: Sada je 14.00 i prekinućemo sa raspravom. Samo još jedno pitanje gospodine Najs o kome želim nešto da kažem. Gospodine Miloševiću, vi ste tražili dodatno vreme. Tačno je da je Tužilaštvo imalo na raspolaganju pet minuta više nego što im je prvobitno bilo dato i stoga ćemo mi to da uzmemo u obzir i u odluci koju donosimo u odnosu na vas. Dakle, vi sutra imate sat i po ujutro i time dobijate više vremena nego prvobitnih tri sata, prema tome, trebalo bi da se pripremite imajući to na umu i da pokušavate da se ne prepirete sa svedokom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja nisam primetio da sam se prepirao sa svedokom. Samo sam postavljao pitanja, ali mislim da s obzirom na vreme koje vam je na raspolaganju, možete da mi date bar dve sednic, a ne sat, sat i po, kako kažete.

SUDIJA MEJ: Ne, ja sam rekao kakva je naša odluka. Poteškoće koje imamo vezano za knjigu su izazvane time što optuženi ima verziju na kompaktnom disku, koja je drugačije numerisana nego štampana verzija.

TUŽILAC NAJS: Lord Oven je izrazio interesovanje da pročita govor optuženog na Palama koji nismo imali na raspolaganju i koji nije uveden dokazni materijal. Vi ćete se verovatno setiti, časni Sude, da smo prvo uveli dokazni predmet 538, tabulator 9, i to ne kompletnu verziju tog dokumenta putem svedoka Donije (Robert Donia) i po zahtevu Pretresnog veća, jutros smo

obezbedili kompletnu verziju ukoliko vi to želite, kao i optuženi. Onda to može da se vidi na strani 19 i 94.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, što se tiče mog govora ...

SUDIJA MEJ: Samo trenutak gospodine Miloševiću, vrtićemo vam sada vašu etničku kartu Sarajeva i vi možete sutra na to da se vratite, ukoliko želite to tokom sutrašnjeg ispitivanja. Još jedna stvar, gospodine Najs, ovo se tiče ostatka nedelje. Doći će da nam svedoči gospodin Harland (David Harland), koga moramo da saslušamo u sredu, koliko sam shvatio. Treba da završimo unakrsno ispitivanje tog svedoka i to će trajati otprilike dva sata i 45 minuta. Šta još imamo?

TUŽILAC NAJS: Imamo još neke svedoke po Pravilu 92bis.

SUDIJA MEJ: Šta ste hteli da kažete gospodine Miloševiću, ali imajte na umu da moramo ubrzo da završimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa što se tiče mojih govora na Palama, kad je svedočio jedan od svedoka, vi sad kažete Donia, ja sam vam tada dao novine iz kojih se vide moji govori na Palama, jer je ono šta je gospodin Najs ovde prezentirao bilo netačno, odnosno bili su neki inserti koji su iskrivljavali govor. Novine od tog vremena, i to imate u vašoj dokumentaciji ...

SUDIJA MEJ: Da, sada se nadam da imamo kompletan govor. Sada prekida-mo sa radom i nastavljamo sutra u 9.00.